

P. STOUTHAMER

Een Batavenzoon gaat naar Amerika



G. F. CALLENBACH N. V. NIJKERK



EEN BATAVENZOON
GAAT NAAR AMERIKA



TEKENINGEN VAN REIN STUURMAN

P. STOUTHAMER

EEN BATAVENZOOM
GAAT NAAR AMERIKA



G. F. CALLENBACH N.V. - UITGEVER - NIJKERK

INHOUD

	Blz.
I. Ik blijf hier niet	7
II. De zeereis	12
III. Bertje	18
IV. Het begin	23
V. De school	29
VI. De Van Burens	36
VII. De kippen	40
VIII. Teleurstellingen	44
IX. Het Noorden is beter	50
X. De sneeuwstorm	57
XI. Nu wordt het beter	64
XII. Als Batavenkinderen	69
XIII. De rode aarde	75
XIV. Nu een waar jachtverhaal	80
XV. De schoolmeester	89
XVI. Het onrustige hart	98
XVII. De ziekenwacht	106
XVIII. De reis	115
XIX. Terug	120

I

IK BLIJF HIER NIET

Ik zit te luisteren naar de stem van de wind, die praat in de kale bomen. En 't is me of hij vertelt over de dingen, die heen zijn.

Zoveel avonden heb ik geluisterd naar die wind. Zoveel avonden heb ik zitten kijken naar beelden uit het verleden, die langs me heen trokken, dat ik ten slotte pen en papier heb genomen, en aan 't schrijven ben gegaan.

Vreemd! Een eenzame boer op een eenzame farm¹⁾ in de wijde vlakten van Amerika zit een boek te schrijven.

Allen, die me omringden, zijn heengegaan; m'n vrouw is dood, m'n kinderen zijn getrouwd. Ik heb niemand om tegen te praten, zo'n lange avond. En ik wil praten.

En zo ben ik gaan schrijven voor de jongens en meisjes uit Nederland, het land waar ik eens kind was.

M'n leven is voorbijgegaan als een verhaal, dat verteld wordt. Soms was het verhaal heel mooi.

Soms was het droef.

Ach ja, zo is het altijd geweest: mooi en droef.

Maar het oudste, wat ik me herinner, ach, dat was mooi!

Herwijnen heette het dorpje.

De rivier, de blanke rivier trok naar de zee. En het water spiegelde en zonnevonken spatten er uit op.

¹⁾ boerderij.

Op de hoge dijk stonden de huizen. Eigenlijk stonden ze er tegen. Als je op de kruin van de dijk liep, kon je bij veel huisjes zomaar in de goot stappen. Ze konden ons daar gemakkelijk wijs maken, dat Sinterklaas over de daken reed. 't Moest al een oude knol wezen, die niet zo van de weg op het dak kon springen.

Och, wat heb ik daar gespeeld! Beneden aan de rivier, op de kribben. Aan de andere kant van de dijk op de boerderijtjes. Ik ken ze nu nog allemaal.

Loe van de bovenmeester was m'n kameraad. Een trouwe kameraad. Een heerlijke rakker!

Het eerste verhaal, dat me te binnen schiet, betreft hem. Ik moet er nu nog om lachen. Ik had wat uitgehaald, 't een of ander kattedwaad in de buurt van de school.

„Kees, je moet bij m'n vader komen,” riep Loe.

„Waarvoor?”

„Dat weet je best, je krijgt, mannetje.”

„Doe gras in je broek,” fluisterde hij er snel achteraan.

Als de wind rende ik naar de dijk en plukte gras. Loe hielp me trouw. En we propten het samen tussen m'n broek, zodat ik onder m'n zitvlak een heerlijk zacht kussen had. Toen liep ik naar school en verscheen voor de toornige meester. Hij had weinig te vragen. Aan de spanning die op m'n gezicht te lezen stond, zag hij dadelijk, dat ik me volkomen schuld-bewust voelde.

„Geef me de stok maar eens aan,” zei hij kort.

Ik reikte hem het gevreesde voorwerp over.

„Buk je,” beval de meester.

Ik bukte, en de stok striemde m'n broek.

Inderdaad! Alleen m'n broek. Ik voelde er niets van.

„Zzzt, zzzt” een tweede en een derde slag. Toen weifelde de meester.

„Maar maar,” stotterde hij, „wat is dat?” Hij stond

een moment stomverwonderd te kijken. Toen betastte hij m'n broekje.

„Wat, wat is dat?” vroeg hij nog eens.

Dan kwam er een plukje gras uit m'n broekspijp piepen. Ik



stond er zelf perplex naar te kijken. Ik verwachtte, dat hij me links en rechts om m'n oren zou turven. Maar ik vergiste me. Even stond de man dwaas naar dat dotje gras te staren. Toen zag ik, dat z'n gezicht zich ontspande. Hij deed nog moeite zich te beheersen, maar het lukte hem niet. Hij perste

de lippen op elkaar, maar in z'n neus hoorde ik een stotend snorkgeluidje, en direct daarop proestte hij in lachen uit.

„Wat een schobbejak!” zei hij, en dan: „Kees, maak je vort, eer ik wat ergs doe!”

Ik rende de school uit, de werf van Fuik over. Daar zag ik Loe staan met z'n olijk gezicht.

„Is 't gelukt?” vroeg hij.

Als enig antwoord liet ik me tegen de dijk rollen en lachte, tot ik er pijn in de buik van kreeg.

Ja, dat waren mooie tijden. Pret maken en spelen, de dagen aan elkaar.

Wat wel 't meest indruk op me moet hebben gemaakt, is de rivier. Altijd als ik aan Herwijnen denk, zie ik de rivier. Dan sta ik op de hoge dijk, en daar stroomt de Lek. Ik zie hem glinsteren in het zonlicht en ik zie hem fronsen onder een zwarte wolkenlucht.

En daar tegen de dijk en beneden in het lage land zie ik de huisjes, waar kindertjes lachten, en moeders meelachten, of . . . of . . . stil schreiden.

Zei ik het niet? 't Is altijd zo geweest, vreugde en droefheid. 't Verhaal, dat m'n leven is, was mooi en droef.

Schreien deden de moeders om de grote armoe. Donker keken de vaders om de zware zorgen.

Daar was dat jaar, dat er overal ziekte in de aardappelen was. De oogst mislukte totaal.

Die winter! Ach, die winter! 't Was alle jaren tobben en zuchten, maar toen! Wat er geleden is bij het boerenfolk! En vooral bij de arbeiders!

's Winters was het altijd: tweemaal per dag aardappels op tafel, een stukje spek van het eigen varken en een lepel vet dat uit het spek was gebakken. Maar toen waren er geen aardappels. En omdat er geen aardappels waren, had men ook het varken niet kunnen voeren. Onder de magere, ziekelijke

dieren brak de vlekziekte uit. Ze gingen dood van huis tot huis.

Honger en ellende! Ze keken uit de ogen der mannen en vrouwen. Kindertjes lachten niet meer. Kindertjes schreiden van honger, werden ziek, stierven bij tientallen.

Toen kwam de dag, dat ons Carlientje stierf. Ik zie nog haar grote ogen, die diep in de dood keken.

De avond na de begrafenis. . . . Ik zie m'n vader nog zitten. En in m'n gedachten schrik ik nog van z'n snik en z'n schreeuw: „Ik blijf hier niet.”

„Wat dan, man?” vroeg moeder dof. Er was een grote leegte in haar ogen.

„Ik ga naar Amerika.”

„Naar Amerika?” vroeg moeder, maar er was geen verwondering in haar stem. Alleen aarzelde ze: „Hoe kom je aan geld voor de reis?”

„Al moest ik het bij elkaar schooien van deur tot deur, ik ga naar Amerika,” zei m'n vader. Hij bleef stom voor zich uit zitten staren en schudde het hoofd.

Na minutenlange stilte begon hij weer te spreken; z'n stem was diep, en hij zei de woorden voor zich uit, alsof hij alleen maar tegen zichzelf sprak: „Dit land is arm, doodarm. Het kan ons niet meer voeden. Ginds is overvloed. Bij honderden zijn ze er al heengetrokken, de Nederlanders, en ze hebben het er goed.”

„Maar ons Carlientje dan?” schreide ik.

Vader keek me ontroerd aan.

„Ja,” zuchtte hij dan, „Carlientje. . . .”

En even later: „Die kunnen we niet meenemen, jongen.”

Toen zei moeder: „De hemel is niet verder van Amerika dan van hier.”

En het werd stil in het kamertje. . . .

Een half jaar later gingen we naar Amerika.

II

DE ZEEREIS

Zo, jongens van Herwijnen, dat valt je een beetje tegen zeker, dat ik nu al uitverteld ben over jullie dorpje daar aan de mooie rivier.

Och, ik kom er misschien nog wel eens op terug, maar nu zijn m'n gedachten bij de reis, die verre reis naar Amerika. En de eerste die ik me daarvan herinner is Tanneke. Tanneke, ik vond dat zo'n leuk Brabants naampje. Weinig dacht ik, toen we in Antwerpen op de boot stapten, en ik voor het eerst dat kleine boerentrienetje zag, dat ze nog eens m'n vrouw zou worden.

Ik leunde over de verschansing en stond naar de groene golfjes te kijken. Opeens zei een zoet stemmetje naast me: „Moet je d'r óver vallen? Dan kom je nooit in Amerika.”

Ik keek opzij, en zag een meisje van een jaar of zeven; ze droeg lange, wijde rokken en een bloemenhoedje. Onder het hoedje straalden een paar vergeet-me-niet-oogjes.

„Moet jij ook naar Amerika?” vroeg ik.

„Ja,” zei ze, „wij gaan naar Sibokken, ¹⁾ jij ook?”

„Ik weet niet,” zei ik.

„O, ik heet Tanneke van Buren. Wij gaan naar Sibokken, en jij bent maar een stomme jongen.”

„Waarom?” vroeg ik.

„Omdat je over de boot hangt. Je kunt best in 't water val-

¹⁾ Sheboygan bedoelt ze, een stad in Amerika.

len, en dan kom je nooit in Sibokken, en Sibokken is verschrikkelijk mooi.”

Toen riep haar moeder haar bij zich, en ik zag haar in enkele dagen niet meer, want op de boot werden we gescheiden; de mannen en jongens moesten voor in het schip, en de vrouwen en meisjes achterin. Dat was niet prettig, want nu kon ik ook niet bij m'n moeder en m'n zusje Toos komen. M'n broertje Bert mocht bij moeke blijven omdat hij nog maar drie jaar was.

De mannen hadden twee ruimtes. In de ene sliepen we met zestig of zeventig man, naast en boven elkaar in heel smalle kribben; in de andere stonden lange blankgeschuurde tafels, dat was de eetzaal, die we zelf onder toezicht van de hofmeester en z'n maats schoon moesten houden.

Die hofmeester was een chagrijnige vent, met wie verschillende kerels de eerste dag al ruzie hadden. Maar het was geraden om niet te veel praatjes tegen hem te maken, want als-ie de pik op je had, kreeg je maar half zoveel eten als de anderen, en de porties waren toch al klein.

't Was Mei toen we uitvoeren. De eerste dagen hadden we prachtig weer. Als we niet te schrobben hadden of aardappels te schillen, zaten we aan dek. Daar praatten de mannen met elkaar; ze vertelden elkaar van hun armoe en zorgen, en allen geloofden, dat ze een beter, misschien wel een rijk leven tegemoet gingen in Amerika.

De vierde dag werd de zee ruwer. Ik stond bij de boeg en zag de kleine bootjes, die naar de zuidkust van Engeland voeren, dobberen. De wind floot in het want, en ik hoorde een stem naast me zeggen: „Dat wordt huilen met het weer.”

't Was een matroos.

Ik keek weer naar de zee, en zag haar grauwe kleur en een vals geelachtig licht, dat aan de horizon tussen blauw-zwarte wolkenbanken gloorde.

De boot begon haar neus dieper in het water te steken, en telkens rees ze dan weer hoog op als een paard dat steigerde. „Kees, niet zo naar de golven staan kijken,” waarschuwde m'n vader, „je zult zeeziek worden.”

„Zeeziek?” vroeg ik verwonderd.

M'n vader wou antwoorden, maar een zwalp schuimend water pletste over de voorstevan, en beiden stonden we meteen te druipen. Tegelijk flitste een felle bliksemstraal over de zee en een regenbui striemde ons scherpe droppels in het gezicht. „Naar beneden!” werd er geroepen. De scheepslui loodsten ons de trap af en sloten de deuren.

Beneden voelde ik het schommelen veel sterker. Ik keek eens rond. De mannen zaten op de banken in de eetzaal of tussen de kribben op koffers en pakken. Velen zagen bleek, sommigen grauw.

Eer het een uur verder was, lag de grootste helft der mannen zeeziek op hun kribben, of zaten in een hoek gedoken. Telkens weer zag je er een met pijnlijke bewegingen overgeven. Een nare lucht verspreidde zich door de ruimte.

„Eten!” brulde de hofmeester. „Wie te beroerd is, gaat naar z'n nest, hier wil ik dat gekokhals niet hebben; 't lijkt wel een zwijnenstal.”

Niet meer dan vijftien man schikten zich aan de tafels, de anderen, waaronder m'n vader, waggelden naar hun kribben. Ik zat alleen op een bank achter een groot bord erwtensoep. Ik had behoorlijke honger, en begreep niet veel van de mannen, die niet naar eten konden kijken.

Juist zou ik m'n eerste lepel soep nemen, toen het schip onder het daverend gebons van geweldige golven plotseling zoveel slagzij maakte,¹⁾ dat ik me aan de tafel moest vastgrijpen. De soep uit m'n lepel vloog me in het gezicht en de haren. Tegelijk schoven alle borden van de tafel, en kletterden op

¹⁾ slagzij maken = schuin gaan liggen.

de vloer, terwijl de soep naar alle kanten rondspatte.

„Ezels!” brulde de hofmeester, „kijk me nou die zwijnderij. Als je nog niet op je eigen bord kunt passen, blijf hier dan vandaan. Dan maar geen eten! Pak an!” riep hij tegen de maats, en ik zag de gamellen met dampende soep verdwijnen. „Maar dat gaat zo niet!” riep een stem.

De hofmeester keerde zich om.

„Heb jij soep gehad?”

„Ja, maar”

„Niks te ja-maren, dan had je er op moeten passen. Geen enkel voorschrift zegt me, dat ik jou tweemaal soep moet geven.” Nijdig sloeg hij de deur achter zich dicht.

Ik geloof niet, dat ik ooit in m'n leven zo'n ellendige avond heb meegemaakt als toen. Last van zeeziekte had ik niet, maar ik kon me niet bewegen, want als ik een stap deed, gleed ik uit of werd door het slingeren van het schip ergens tegenaan gesmakt. Ik was dus genoodzaakt aan de tafel te blijven zitten en het gekreun der zieken en het schelden der hongerige kerels aan te horen.

Voor ik in de kooi klom, vroeg ik aan vader hoe hij het maakte. „Laat me maar . . . , laat me maar,” steunde hij, „ik geloof dat ik dood ga.”

Hevig ontsteld begon ik te snikken en kermde: „M'n vader, m'n vader gaat sterven.”

Een grote man kwam op me toe; in het halfdonker keek hij naar m'n vader; diens gezicht was vaal en z'n lichaam kromde zich onder braakbewegingen.

„Maak je maar niet ongerust, m'n jongen,” zei de man, „je vader is zeeziek.”

„Ja maar, hij zegt, dat hij sterven gaat.”

„Och,” glimlachte de man, „dat zeggen ze allemaal, als ze 't goed te pakken hebben.”

„Nee maar, m'n vader toch niet, als hij dat zegt, is het waar.”

„Heus kereltje,” troostte de man, „ieder die zwaar zeeziek is, denkt dat hij de dood nabij is, maar als hij tien stappen op de wal heeft gedaan, is hij schoon beter.”

Ik wilde de man graag geloven, maar had toch een verschrikkelijke nacht. Telkens werd ik wakker; dan boog ik mezelf over de rand van m'n kribbe en keek omlaag naar vader; als die zich dan maar even bewoog, was ik gerustgesteld.

De volgende morgen hoopte ik vurig, dat de deuren zouden opengaan en we aan dek zouden mogen. Maar er was geen sprake van; nog aldoor woedde de storm in onverminderde kracht.

Slechts acht mannen en ik kwamen uit de kooi gekropen, de rest bleef liggen.

't Eerste wat we te doen kregen was op onze nuchtere maag de eetzaal en de tafels schoonmaken. „In zo'n stal zet ik geen eten op tafel,” zei de hofmeester kort en bondig.

We schuurden en dweilden wat we konden.

Terwijl we bezig waren, kwam de hofmeester eens kijken. Onze ijver stemde hem blijkbaar milder.

„Zo, dat knapt op,” zei hij. „Jij krijgt straks een lekker hapje, want je bent de dapperste,” prees hij mij, en streek zowaar over m'n haar.

Van die vriendelijkheid maakte ik gebruik. Dadelijk na het ontbijt vroeg ik hem: „Zou ik eens naar m'n moeder mogen gaan kijken?”

„Je moeder? Die zit achter in 't schip?”

„Ja, hofmeester.”

„Jongen, daar is 't nog een groter bende dan hier.”

„Maar ik wou haar zo graag eens zien.”

Hij keek zwijgend op me neer.

„Kom mee,” zei hij dan. Hij bracht me bij een lange gang.

„Loop die maar uit. De deur aan 't eind doe je open, en dan vind je het wel.”

Inderdaad, de toestand in de vrouwenafdeling was nog erger dan bij ons. Ik geloof dat allen daar zeeziek waren. Toch sleepten sommigen zich over de vloer om nog voor een ander te zorgen. Maar allen, zonder uitzondering, zagen vaal. Hun haren hingen los, hun kleren waren onverzorgd. Er hing een onbeschrijfelijk nare lucht in de zaal.

M'n moeder, m'n zusje en broertje waren alle drie te ziek om een woord uit te brengen. Alleen tastte m'n moeder naar m'n hand, en 't was of er een medelijdende glimlach over haar gezicht schoof.

Plots hoorde ik een bekend stemmetje. Ik keek op, en toen moest ik ondanks alles toch lachen: daar liep het rozenhoedje, werkelijk daar liep Tanneke met het rozenhoedje.

„Ho,” zei ze, toen ze tegen een kribbe werd geslingerd, en zette haar hoedje recht. En mij ziende: „De boot schommelt, hè?”

„Ja,” lachte ik, „en niet zo zuinig.”

„Ben jij niet ziek?” vroeg ze.

„Nee,” zei ik.

„Ik ook niet. M'n moeder een klein beetje, maar dat gaat wel over. Ze zijn allemaal zeeziek, maar ik niet, hoor, want dan kun je niet eten, en vanmiddag krijgen we bruine bonen met spek, en dat is toch zo lekker.”

Ik knikte maar, en lachte.

„In Sibokken krijg ik alle dagen bruine bonen met spek,” snapte ze verder, „want papa gaat veel verdienen, en het spek is-t-er spotgoeiekoop.”

„Lekkere babbelkous,” zei een koksmat die voorbijkwam, en kneep haar in de wang.

„Hofmeester!” riep ze. Al de scheepslui noemde ze hofmeester.

En weg was het rozenhoedje.

III

BERTJE

Vier dagen en nachten duurde die storm. De laatste avond was ik zo moe, zo volkomen gebroken, dat ik aan de tafel schreiend in slaap viel.

Iemand moet me toen naar bed hebben gedragen, want de volgende morgen werd ik wakker in m'n kooi.

De boot slingerde niet meer. Ik kreeg zo'n gevoel van rust over me, dat ik m'n ogen weer sloot om verder te slapen. Maar ik hoorde iemand zeggen: „Gelukkig! De deuren gaan open.”

Ik was opeens klaar wakker en sprong uit m'n kooi. Werkelijk, de deuren stonden open, en een fris koeltje stroomde binnen. Ik ging naar buiten; daar lag de zee, vlak en glanzend in de zon; zo om te zien een eindeloosheid van rust en stille goedheid. O, die zee!

Op het achterdek zag ik de vrouwen lopen, maar het hek tussen hun afdeling en de onze was als altijd gesloten. Doch ik wist nu de weg onder in het schip. Naar zo'n tienjarige jongen zouden de bootslui wel niet omkijken.

Ik ging nog even naar vader; die kwam juist uit z'n kooi, en zei, dat hij zich goed voelde.

Toen ik bij moeder kwam, zag ik dadelijk grote zorg in haar ogen.

„Hoe is het, moeder?” vroeg ik.

„Dag Kees, dag jongen, hoe is 't met jou en met vader?”

„Goed hoor, ik ben helemaal niet zeeziek geweest, maar vader wel. Nu is hij veel beter. Is u ook weer goed? En Toos? En Bertje?”

„Bertje is ziek.”

„Zeeziek, nu nog?”

„Nee, hij heeft hoge koorts, nu al twee dagen. Ik heb eigenlijk niet naar de schat kunnen omkijken, ik was zelf te ziek, ik wist niet eens, wat er om me heen gebeurde. Maar Bertje is ernstig, geloof ik. Straks komt de scheepsdokter, ik zal hem vragen, of vader er bij mag komen.”

Ik boog mezelf over het bedje van Bertje, en voelde het bloed naar m'n hart terugstromen. Het kereltje had een paars-rode kleur, en het schuim pruttelde op de lipjes.

„Moeder,” zei ik bevend, „dat. . . ., dat. . . .” Maar ik hield m'n woorden in. „Ik. . . . ik zal vader roepen.”

„Die mag toch niet komen, voor de dokter het zegt,” zei moeder met een wanhopige blik in haar ogen.

„Ik ga dadelijk,” zei ik, en rende weg.

In de donkere scheepsgang een ogenblik helemaal alleen, voelde ik opeens de schrikkelijke dreiging op ons afkomen. Bertje gaat sterven. Carlientje is dood, en Bertje gaat sterven. Hier midden op zee.

Ik bleef staan.

„Here, dat niet!” kreunde ik, „Here, och, dat niet, alstublieft.” Och, dat was geen gebed; ik wou dringender bidden, zocht naar andere woorden, maar vond er geen, en snikte alleen maar: „Nee, Here, dat niet.”

Toen ik op het voordek kwam, zag ik vader op een kist zitten. Hij tuurde in zee; z'n gezicht was nog bleek, maar er lag een stille blijdschap in z'n ogen.

Toen ik zo naar hem keek, overweldigde me een ontzaglijk medelijden met m'n lieve vader.

„Het land uitgevlucht om de armoe,” dacht ik, „Carlientje

achter moeten laten, en straks Bertje verliezen. Dan komt hij in Amérika als de armste man van de wereld.”

Ik durfde niet naar hem toe te gaan. Ik stond op een afstandje naar hem te kijken, en lispelde: „Lieve vader.”

Hoe lang ik daar zo bleef staan, weet ik niet; 't kan vijf



minuten, 't kan ook een kwartier geweest zijn.

Toen hoorde ik vaders naam roepen: „Wiegers, bij de dokter komen.”

Ik zag hem vreemd opkijken. Wat zou hij schrikken, als hij broertje zag!

Ik snelde op hem toe, greep z'n hand, en zei: „'t Is om Bertje, vader, Bertje is ziek.”

Hij bleef staan, en keek me ontsteld in de ogen. „Bertje?”

vroeg hij. Toen zag hij m'n ongerustheid, en liep opeens met grote stappen naar het hek, dat door een matroos werd open-gedaan. En ik liep achter hem aan, radeloos.

Ik kan aan die dingen niet terugdenken, zonder huivering om het grote leed, dat toen over ons is gekomen. Ik zie al dat gebeuren aan me voorbijgaan, als een reeks platen, waarop de mensen me aankijken met diepe blik, zwijgend.

Ik zie m'n vader, m'n moeder en Toos bij het bedje staan van Bertje, die met het uur benauwder werd. Ik hoor m'n vader in grote nood bidden.

Ik zie ze om het kribje staan, vlak nadat het kreunende, kermende kindje tot rust kwam in de dood. Als beelden stonden ze. Het enige dat leven aan ze verried, was de oneindige smart in de ogen en de tranen die stil vloeiden.

En een dag later het ergste van al. . . .

De boot lag stil. Mannen schuifelden over het dek. Op de verschansing lag een plank. Op die plank een zeildoeken zak met inhoud: Bertje.

De kapitein nam z'n pet af. Hij opende de bijbel en las een psalm. Ik weet niet meer wat hij las. Z'n woorden klonken ver en vreemd. Vrouwen en mannen luisterden, zagen toe.

Toen bad de kapitein het „Onze Vader”.

Na het amen werd het zo stil, dat m'n oren begonnen te suizen. Het geluid van de machines had opgehouden, de schroef draaide niet meer, zelfs geen geruis van de zee was er. „Een.... twee.... drie,” zei de kapitein dof. „In Godsnaam.”

De plank helde.

Het bundeltje er op kwam in beweging.

Het gleed.

Bertje gleed.

Plofte in zee.

En zonk.

En honderd vrouwen en mannen snikten tegelijk.

En m'n moeder riep: „Bertje.”

En m'n vader zei niets.

Al die dagen van de verdere reis zei hij niets. Maar droeg z'n onzegbare smart.

Zwaar, o zwaar.

Hij kwam in Amerika als de armste man ter wereld.

IV

HET BEGIN

Ik ben nu zeventig jaar.

Wanneer je als jongen van tien jaar een man van zeventig ziet, dan denk je: wat is die oud, wat is het vreselijk lang geleden, dat die man een jongen was net als ik; ja, dan kun je jezelf eigenlijk nauwelijks indenken, dat die oude man ook een kind geweest is. Maar toen ik vanmorgen met m'n auto even aanreed bij Thomas, die nou op de farm woont, waar ik als jongen van tien jaar voor het eerst het Amerikaanse leven heb leren kennen, was het juist andersom. 't Was nu net, of het nog maar enige jaren geleden was, dat ik daar aankwam. Alles stond me nog zo helder voor de geest. Ja, Thomas woont op de farm, maar toen ik uit de auto stapte vanmorgen, en even naar de oude schuur en het wagenhuis had staan kijken, was het me, alsof straks een hand de gordijntjes voor het keukenraam weg zou schuiven, en ik het gezicht van m'n moeder zou zien.

En toen zag ik opeens weer klaar en duidelijk voor me dat troepje landverhuizers, dat daar zestig jaar geleden aankwam. Oom Gerrit, die al twee jaar in Amerika woonde, had ons met een boerenwagen afgehaald van de trein. Ik had gedurende de rit achter in de wagen gezeten met Toos. Vader en moeder zaten vooraan en praatten met oom. Ik verstond niet wat ze zeiden. Hun gezichten stonden strak. Soms zag ik vader zitten kijken over de landerijen, zwijgend. 't Was of

hem de hele nieuwe omgeving niet aanging, of hij er maar doorheen reed als een pelgrim naar een ver oord.

Toen we op de laatste heuveltop kwamen, wees oom met de zweep in de richting van een kleine farm. „Daar wonen we,” zei hij.

Geen minuut later zag ik een vrouw uit de woning te voorschijn komen; ze wuifde ons toe.

„Lies,” riep moeder, en haar stem stikte in tranen, bij het zien van haar zuster.

„Wat ben ik blij, dat we jullie hier hebben,” zei tante. Ze zoende ons op beide wangen en lachte.

„Arme schepsels, arme, arme schepsels,” zei ze, en schreide.

„Kom binnen,” zei oom Gerrit opgewekt, „en doe of je thuis bent, je zult het hier goed hebben.”

En toen was ik er thuis. Ik was zo blij, weer in een kamer te zijn, weer buiten rond een huis en schuur te kunnen lopen, dat ik al het trieste en nare dat achter me lag, vergat.

Naar school behoefden we voorlopig niet. Over een maand zou het vakantie zijn, en de school begon pas weer in September, dus hadden we meer dan drie maanden vrijheid voor de boeg.

Vrijheid, ja, maar van spelen en vakantie genieten is weinig gekomen. We werden onmiddellijk aan 't werk gezet. Ik moest vader en oom helpen op het land of in de schuur.

Aan ooms farm grensde een groot stuk land, dat nog niet bewerkt was. Het lag te laag, zodat het moerassig en daardoor niet erg vruchtbaar was, en er zaten veel stenen in de bodem.

„Zo liggen er duizenden acres in Amerika,” zei oom, „maar ze kunnen best vruchtbaar gemaakt worden. Als jullie me helpt bij m'n landwerk, houden we tijd genoeg over om een farm voor jullie klaar te maken. Het kost weinig geld, alleen een beetje zweet.”

Oom Gerrit was een buitengewoon opgewekt man. Hij kon

de dingen zo luchtig zeggen, dat je wel een kniesoor moest wezen om nog moeilijkheden te zien. Ik was dan ook overtuigd, dat hier in Amerika een schitterende toekomst voor ons lag.

„Je zult eens zien,” zei hij tegen vader, „ginds in Herwijnen was je een armoedzaaier, hier ben je over tien jaar een gezeten boer.”

„Met een paar pond Amerikaanse bluf er bij zeker,” lachte moeder.

„Bluf!” schoot oom uit, „je zult zien, mens, als we nou van 't winter . . .” En dan kwamen de luchtkastelen. Ze rezen als bij toverslag uit de grond, en hij zat er kinderlijk lachend naar te kijken.

Zelf had hij het nog niet zo ver gebracht in Amerika, maar dat kwam, omdat hij na een jaar al aan z'n derde ambacht bezig was. Eerst had hij negen of tien maanden bij een baas gewerkt en een sommetje geld verdiend, toen had hij een zaakje in singles¹⁾ opgezet en in drie maanden tijds de helft van z'n geld verloren. Toen was hij boer geworden.

„Ja, dat gaat in Amerika maar zo, hoor,” lachte hij, „als 't ene tegenloopt, nou, dan begin je het andere, en dan grijp je zeker wel een keertje raak.”

Wat hij nu raak gegrepen had, was een pover farmpje met een paar koeien en een schaap.

De zorg voor die dieren kwam voor mijn rekening. Maar of ik er niet de juiste slag van had, of dat de beesten niet erg van zo'n Hollandse snoeshaan gediend waren, ik weet het niet, zeker is, dat het schaap na een week sterk begon te vermageren en niet anders deed dan blaten. En zeker is ook, dat oom en tante er mij zo'n beetje op aanzagen. Wat overigens weer te begrijpen was, want die kortstaart kon mij niet zien, of hij liep achteruit en blaatte, wat me inwendig woedend maakte

1) houten dakpannen.

op dat dwaze schaap. Ik had het toch niet geknepen!

„Ja, daar moet de paardenmeester maar eens bijkomen,” zei oom, toen het schaap na enkele dagen alle voedsel weigerde. De paardenmeester was een Hollands boertje, dat zich door ervaring de veeartsenijkunde zo'n beetje had eigen gemaakt en daar een paar dollars mee verdiende.

Maar hij was een rare snaak; hij lachte nooit van z'n levensdagen, doch liet ieder ander door z'n zonderling gedrag lachen, of hij wilde of niet.

Hij bekeek het schaap; het dier blaatte.

Hij bekeek het aan alle kanten; het blaatte.

Hij betastte het; het schaap blaatte.

Dan ging hij met z'n handen in de zak staan, en scheen diep na te denken.

„Wat scheelt dat beest?” vroeg oom.

De paardenmeester keek oom een poosje zwijgend aan. Toen boog hij zich snel vooruit en zei vlak in ooms gezicht: „Bèèè!” Oom schrok bepaald, en deed een stap achteruit, terwijl hij de man verstoord aankeek. Ik was eigenlijk ook wel geschrokken, maar toch moest ik op m'n vuist bijten, om het niet uit te proestèn.

De paardenmeester bleef zwijgen. Oom keek eens naar mij, en door het zien van m'n verholen lach begon hij de zaak zeker ook van de vrolijke kant op te vatten, want hij vroeg met een olijk gezicht nog eens: „Wat scheelt het schaap, paardenmeester?”

„Bèèè!” blaatte de man weer.

Ik moest me nu bepaald omdraaien. Maar oom vroeg: „En dat betekent . . . ?”

„Zo is 't net,” zei de paardenmeester, „bèèè, weet jij wat dat betekent?”

„Nee,” lachte oom.

„Ik ook niet,” zei de boer en scheen uitgepraat.

„Ja. . . . maar. . . .” aarzelde oom.

„Dat stomme beest zegt niet anders dan: bèèè; kon ik dat nou verstaan, dan wist ik, waar-ie pijn heeft.”

„Wou jij dan hebben dat een schaap Hollands spreekt?” lachte oom.

De paardenmeester keek hem als enig antwoord lang en strak aan, kreeg daarna een papiertje en een potloodstompje uit z'n zak, likte aan het potlood, krabbelde enkele woorden op het papier, reikte het oom toe en zei: „Probeer dit! Bij de drogist in het dorp.”

Hij keek nog eens half boos naar het schaap, zei „bèèè” tegen het dier en ging zonder te groeten heen.

Intussen verdacht ik hem er weldra van, dat hij de schapentaal inderdaad wèl verstond, want z'n medicijn werkte uitstekend; na een dag hield het schaap op met blaten en begon te eten.

Van die dag af waren de koeien, het schaap en ik de beste vrienden. Ik praatte dikwijls tegen ze, wat ze prettig schenen te vinden, maar ze gaven nooit antwoord. Alleen wanneer ze honger hadden, riepen de koeien: „boe”, en het schaap zei: „bèèè”, en dan veronderstelden ze, dat ik hun taal beter verstond dan de paardenmeester.

In de loop van de zomer kreeg ik er nog ander werk bij. Toen de mannen gingen oogsten, moest ik het graan op garven binden en aan schoven zetten. Eerst op ooms land, en daarna op de akkers van de omwonende boeren.

De zon brandde onbarmhartig. M'n huid werd zwart en m'n haar bijna wit. Over m'n handen en armen liepen talrijke rode schrammen, door harde toppels er op getrokken. Maar niemand scheen naar me om te kijken. Ieder had genoeg aan zichzelf: moeder en tante gaarden en bonden, soms rechtten ze zich en streken pijnlijk hun rug; vader en oom bliksemde met de graanzeis, het zweet liep tappelings van hun voor-

hoofd en verblindde hun ogen. Ze vochten tegen de zon en met de aarde.

Werken!

Nou, ik heb in Amerika geleerd wat werken is.

Op m'n elfde jaar.

Gekraakt kwamen we de oogst uit. En ik was blij, dat het September werd en ik naar school kon.

V

DE SCHOOL

Och arme, ja, die school.

Stel je voor: één groot lokaal, dertig tot veertig leerlingen, één onderwijzer.

De naam onderwijzer verdiende hij eigenlijk niet; 't was een echt ouderwetse schoolmeester, alleen de plak gebruikte hij niet.

't Was een beste man, die meester, hij was nooit uit z'n evenwicht te brengen. Alles vatte hij even gemoedelijk op. Maar leren deed je niet veel bij hem; hij liet de kinderen maar schrijven en rekenen. Ze hokten zo'n beetje in groepjes bij elkaar, hielpen elkaar of maakten ruzie over de uitkomst van een som. Hij vond het allemaal goed, als het maar niet te hoog liep. Wanneer er eens eentje te veel kabaal maakte, of bij een ruzie z'n vuisten ging gebruiken, pakte hij de zondaar bij de kraag, tilde hem met één hand op, en hield hem zo een minuutje voor zich uit. Dan rammelde hij de opgehangene eens flink door elkaar, zodat z'n armen en benen bungelden en gromde: „Wát jij?”

Dat toneeltje maakte telkens weer diepe indruk op ons. We waren overtuigd, dat hij de sterkste kerel uit Wisconsin¹⁾ was en geloofden, dat hij bij zo'n straoefening nog maar het tiende deel van z'n kracht gebruikte en dat eens de dag kon

¹⁾ Wisconsin: een der staten van Noord-Amerika.

komen, dat hij werkelijk kwaad zou worden en een onzer vierkant door de ruiten naar buiten zou smijten.

Toos en ik werden zonder meer in de eerste klas gezet; we kenden geen Engels en moesten dus beginnen met het schrijven van de eenvoudigste woordjes. Het ergerde me geducht. De sommen, die ik de zesde klas zag maken, kende ik beter dan één der leerlingen. Ik kon grote deelsommen maken, maar ik kon niet zeggen: 5 op 15 gaat 3 maal; in het Engels tenminste niet.

Had de man me een beetje voortgeholpen, ik weet zeker, dat ik dan van de ene naar de andere klas zou zijn gehuppeld, maar hij was blijkbaar van mening, dat alles z'n tijd moest hebben en liet me rustig bij de kleuters zitten.

Op die wijze had ik natuurlijk niet het minste plezier in het leren; het enige wat ik grondig leerde was luieren.

Toen ik eens doornat van een regenbui op school kwam, zei de meester: „Ga je maar drogen bij de kachel.” Na een half uur was ik droog, maar ik bleef de hele morgen achter de kachel zitten. Dat ik hetzelfde kunstje maar driemaal en niet twintig keer heb uitgehaald, kan ik alleen maar verklaren uit de vrees, die ik moet hebben gekoesterd, eens bij m'n natte nekvel te worden gegrepen en voor de klas een poosje in de lucht te mogen bungelen.

Thuis hing ik dikke verhalen van die snertschool op, betoogde overtuigd, dat ik het daar nooit verder zou brengen dan de tweede klas en smeekte m'n vader me er af te nemen.

„Ga eens praten met die meester,” zei moeder tegen vader.

„Praten?” vroeg m'n vader, „hoe? In het Hollands? Dan loop ik de kans, dat-ie me ook op de kleuterbankjes zet.”

„En als u weg wilt lopen, dat hij u bij uw nekvel pakt,” spotte ik.

Moeder keek me donker aan; haar ogen zeiden: een beetje

meer eerbied voor je ouders, hè! Maar tante Lies schoot hartelijk in de lach.

„Ga naar buiten,” zei moeder, „we zullen er over praten, zonder dat je er bij bent.”

Blijkbaar besloten m'n ouders toen, dat ze 't nog maar eens zouden aanzien en ik kon weer bij de kleuters plaatsnemen.

't Geval was echter onoplosbaar. Toen ik een maand later nog leien vol moest schrijven met enkele babyzinnnetjes, maakte m'n vader zich boos en nam me van school.

Een week later werd Toos tussentijds verhoogd naar de tweede klas.

„Zie je dat nou?” zei m'n moeder spijtig, „als je geduld gehad had, was je ook verhoogd.”

„Een hele eer,” dacht ik, „een jongen van elf jaar in de tweede klas!” Maar ik zweeg, want m'n goede ouders hadden me geleerd, dat tegenspreken voor een kind ongepast is. Maar bovendien had m'n moeder gelijk, want toen Toos eenmaal het klappen van de zweep te pakken had, vloog ze vooruit en werd binnen het jaar driemaal verhoogd.

Maar ik was van school af en andere verlangens had ik op dat ogenblik niet.

Om te bewijzen, dat ik op de farm veel nuttiger werk kon verrichten dan in dat hok, deed ik m'n uiterste best bij alles, wat me werd opgedragen. En werk was er genoeg. Vader en oom waren juist begonnen aan de bouw van een huis voor ons.

Inderdaad, oom Gert had wel gelijk, toen hij zei: 't gaat hier niet als in Holland. Wie zou het in Holland ooit in z'n hoofd gekregen hebben, om zelf z'n huis te bouwen? Maar wij deden het.

Wij, zeg ik, want ik deed dapper mee. M'n vader had beneden in het dal een stuk bos gekocht en daar hadden we het hout maar voor het weghalen. Vader en oom hakten de

bomen om, moeder en ik zaagden en brachten het hout met het paard naar boven.

Je zou ook kunnen zeggen: we brachten het hout èn het paard naar boven.

Dat paard! Lieve mensen, dat paard!

Vader had het gekocht voor vijftien dollars. 't Was zo oud



als de bomen die het moest verslepen, geloof ik. Bovendien was het schromelijk verwend. 't Had tot op dat ogenblik op een farm gewerkt, of liever geluierd, waar vier kinderen, als het eens wat uitvoerde, het uit dankbaarheid of medelijden stukjes suiker voerden. De enige reden, waarom ze hun lieveling van de hand deden was, dat ze naar de stad gingen verhuizen.

Ik zette de verwennerij dapper voort, beter gezegd: ik kon

niet anders, want Jimmy, zo heette de oude, werkte niet zonder suikerklontjes. Als hij een vrachtje de heuvel op moest brengen, liep ik dus voor hem uit en hield met uitgestrekte arm een suikerklontje of een koekje een halve meter voor z'n bek. Ik was verplicht hem af en toe inderdaad wat te geven, anders had hij er zeker de brui aan gegeven. Als hij het lekkers aanpakte, stond hij prompt stil en smikkelde smakelijk op z'n snoepje. Dan moest hij het genot van de zoetheid nog een paar minuten overdenken en eindelijk, als ik een nieuw koekje naar hem uitstak, strekte hij de hals, en . . . trok, werkelijk hij trok z'n vrachtje.

Ik bedenk nu, dat Jimmy toch een geraffineerde oude deugniet moet geweest zijn, want de manier, waarop hij het klontje met z'n lange lippen aanpakte, was zo lief, dat ik er telkens lichtelijk door geroerd werd, en ik hoor m'n moeder nog meewarig-vriendelijk zeggen: „Och, kijk toch es.” Ik ben er van overtuigd, dat als ik nu zo'n oude slimmeling moest hebben, ik hem geen slag zou laten werken en hem voor geen geld ter wereld aan de slachtbank zou afleveren. Wat m'n ouders, ik kan wel zeggen: wat wij ook niet gedaan hebben. Ik heb Jimmy nog honderd keer naar boven gebracht, hij heeft ons huis en onze schuur helpen bouwen en is de eerste de beste nacht, dat hij in de nieuwe schuur stond, zonder enige voortekenen te vertonen, of enig geruis te maken, dood gegaan.

En we hebben er nog allemaal bij gehuild ook.

Toen ons huis klaar was — een klein, maar stevig en warm huis — begon het pas goed gezellig te worden bij ons. In de omgeving woonden vijf Hollandse families, die om de beurt met kinderen en al avondvisites kwamen maken. Het meest genoot ik dan van de belevenissen, die ieder van hen in Holland en Amerika had meegemaakt. Er waren veel droeve verhalen bij. Allen hadden armoede en zorgen gekend,

allen hadden in de nieuwe wereld met tegenslagen te kampen gehad. Ik heb wat vaak horen zeggen: „De eerste jaren dat ik hier woonde, had ik wel op m'n knietjes terug naar Holland willen kruipen!” Dan keken ze een poos in het lamplicht en knikten zwijgend. Tot iemand zei: „Om in Holland weer in de oude armoe te vervallen zeker!”

Maar er waren ook veel leuke verhalen bij, smakelijk verteld. Herinneringen aan de domheden, die ze in de nieuwe wereld hadden begaan.

Zo dat verhaal van Peters bijvoorbeeld, die eieren bij z'n buurman wou kopen.

„Ik had het woord „egg” ¹⁾ al eens gehoord, maar wist het me met geen mogelijkheid te herinneren. En ik stond maar bij die boerin te hakkelen, ik stak tien vingers op en zei: „èèèr”, en toen ze 't niet begreep „ur”, en toen dat niet hielp „kur”. Zoiets moest het toch zijn! Ik dacht me suf, hoe ik het haar duidelijk moest maken. Daar kwam ik op een idee! Ik deed of ik in m'n ene hand een ei had en in m'n andere hand een lepeltje. Ik maakte de beweging van zout door een ei te roeren en dan een hapje te eten. En om de zaak nog te verduidelijken riep ik „kukeleku!” Toen begon ze te lachen, liep naar buiten en kwam een paar minuten later met een jonge haan aandragen.”

De hele kamer was vol van het gelach en m'n vader zei: „Ja maar Peters, een háán legt ook geen eieren, je had „kok-kok-ke-dèèk” moeten roepen!”

Aan het eind van zo'n avond zongen we altijd een reeks psalmen. Dan was er met recht de Hollandse sfeer! Ach, ik zie m'n vader weer zitten: de stoel achterover op twee poten, zijn hand steunend tegen de tafel, z'n ogen bleven aldoor naar één punt op het plafond gericht. En zingen deed hij,

¹⁾ egg = ei.

zingen! Z'n gezicht straalde, maar toch lag er weemoed op.
Holland, zie je! Holland!

Tegen dat de burens naar huis gingen, moesten Toos en ik naar bed. Meestal lagen er dan al een paar kleintjes, die in slaap gevallen waren, dwars op het bed van m'n ouders; één keer lagen er vier naast elkaar.

Toen op een dag verschenen daar plotseling de Van Burens. Ze waren niet zo gelukkig als m'n vader, die een zwager had in Amerika, die hem wat geld had voorgeschoten, dus had Van Buren eerst in Sheboygan een sommetje moeten verdienen. Hij had er een jaar gewerkt en kwam nu zien, of er nog grond was in onze omgeving, om een farm te beginnen. „Man, kom hier wonen,” zei vader. „We zullen je wel helpen.”

„Maar jouw huis is niet groot genoeg voor twee gezinnen,” meende Van Buren.

„Dan maken we een gezellig hoekje in de schuur. Vóór de winter zorgen we, dat je zelf een huis hebt. Je hebt een sommetje geld, genoeg om het nodige aan te schaffen. Man, kom bij ons. 't Is hier een echt gezellige hoek, er zitten verschillende Hollanders.”

Wel, Van Buren kwam bij ons wonen.

En van toen aan was er alle dagen het gesnap van Tanneke.
Alle dagen.

En overal.

Haar gebabbel

Tanneke

VI

DE VAN BURENS

Als ik jouw naam noem, Tanneke, lijkt het of m'n gedachten stil blijven staan.
Ik geloof, dat ik gister een uur naar je heb zitten kijken, zonder te denken.

Ik zag je lopen in ons oude huis en in de schuur, op het erf en op de weg, in het dal en op de heuvel. En ik hoorde je stem en je lach.

Ik ben er bij in slaap gevallen.

En nu zit ik hier alleen met Pim. Een oude man en een poes. De dag is weer om. Een dag van weinig werk. Acht koetjes melken. Door de witte wereld naar de factory ¹⁾ rijden om de melk af te geven. Een praatje maken bij de buurman. De varkens voeren en de stal een beetje bijhouden. Dan weer de koetjes melken. En . . . de dag is om.

En daar zit ik dan weer. Buiten vriest het, dat het kraakt. De kachel snort.

't Zou gezellig kunnen zijn hier . . .

Als . . .

Als hier in deze kamer nog was het geruis van haar voetstappen . . .

En al het stille doen van een oud vrouwtje.

Ze breide, daar op die stoel.

Ze porde de kachel op.

¹⁾ fabriek.

Ze schonk koffie.

Nu heb ik al in geen dagen koffie opgeschonken. 't Lijkt wel of ik tegen de moeite ga opzien.

Ja, ja, 't is geen wonder, dat ik haar mis, nu ze heengegaan is. We zijn vier en veertig jaar getrouwd geweest en vóór die tijd hebben we lange jaren vlak bij elkaar gewoond. Toen leek het of ze m'n zusje was. Een vrolijk zusje. Och, wat hebben we een schik om haar gehad. Ze zei alle dingen zo grappig, zo heel anders dan andere kinderen. Zelfs als ze boos was, wat overigens zelden gebeurde.

Ik denk nog aan die keer, dat ik haar over de beek wou helpen. 't Hele watertje was zeker niet breder dan een meter. Ik stond op een paar stenen in de ondiepe beek, nam haar hand en zei, dat ze moest springen. Ik rukte aan haar arm en was overtuigd, dat ik haar wel een halve meter over de beek zou smijten, licht popje als ze was. Maar ze struikelde en viel languit in 't water. Nu was een nat pak voor mij, buitenjongen, iets heel gewoons, maar zij, die vier jaar jonger was en een poos in de stad gewoond had, dacht daar blijkbaar anders over, want toen ze opkrabbelde, stond ze zo dwaas naar haar druipende kleren te kijken, dat ik in de lach schoot. Dat was zeker te veel voor haar zenuwen, want plotseling zag ze me woedend aan en kreet: „Dàt zal ik tegen m'n moeder zeggen, dat jij me wou verdrinken.”

Ze bedoelde natuurlijk: „dat jij de schuld bent, dat ik in de beek viel,” maar ze zei: „dat je me wou verdrinken.”

En zo was het altijd; ze zei iets heel anders dan je zou verwacht hebben en dat maakte, dat we vaak grote schik om haar hadden.

Die middag, toen ze me voor het eerst weer zag, keek ze me donker aan en schold: „Zo, grote loebas, ¹⁾ kun je niet beter op je zusje passen?”

¹⁾ loebas = lummel.

Natuurlijk schoot ik weer in de lach.

Geërgerd zei ze: „Ik zit toch nooit meer naast je aan tafel, jij pakt altijd de dunste boterhammetjes.”

En nu moet je weten, dat ik juist zoveel van dikke pillen hield. . . .

Tanneke heeft drie maanden bij ons ingewoond.

Intussen werd het huis voor de Van Burens gebouwd door... ja, door wie al niet. Alle Hollanders uit de omgeving hielpen er aan mee. Ieder kon wel eens een dag vrijmaken.

Dat was het aardige van de samenwoning in Amerika, dat de lui zo behulpzaam waren voor elkaar. Als iemand een moeilijkheid of een groot karwei had, stonden z'n-landgenoten dadelijk gereed om er hun schouders onder te zetten.

Trouwens, dat is zo gebleven tot op de dag van vandaag.

Toen enkele jaren geleden m'n wagenhuis omwoei, hebben de burens het weer opgebouwd; geen metselaar of timmerman hoefde er aan te pas te komen. Ja, wat dat betreft, is het hier nog al wat beter dan in Holland; daar moet ieder z'n eigen peultjes maar doppen.

Toen de Van Burens hun intrek hadden genomen in de nieuwe woning, was er een Hollandse familie meer om avondvisites bij te maken.

Van Buren was een ontzaglijk gezellige vent. Verhalen dat hij kon vertellen! Hij was een verwoed jager en visser, en altijd had hij dikke stukken op te dissen over z'n avonturen. Of het allemaal waar was, zullen we nu maar in het midden laten.

Op een avond was hij weer kostelijk op dreef. Bij z'n oude burens in Brabant werd nooit hout gehakt, zei hij; daar sjorden ze een hele boomstam tegelijk naar binnen. Het ene einde legden ze dan in de open haard en staken dat in brand en op het andere eind zaten de kinderen hun boterham te eten, want ze waren zo arm, dat ze maar twee stoelen hadden.

„Maar dan kwam de brand toch in de kamer,” zei ik.
„Welnee jong, ze schoven die boom telkens wat op.”
„En de kinderen kwamen hoe langer hoe dichter bij het vuur te zitten,” zei m'n vader met een knipoogje.
„Ja,” vervolgde Van Buren, „maar eens hebben ze toch een grap beleefd. Dat was met een oude holle knotwilg. Daar zat nota bene een haas in, die z'n winterslaap deed, maar toen hij vlak bij 't vuur kwam, werd-ie wakker, en sprong d'r uit.”
„Oei!” schrok Toos.
„En hadden ze hem gauw te pakken?” vroeg ik.
„Met z'n slaperige kop sprong hij in de haard,” zei Van Buren.
„Oei,” schrok Toos weer.
„Nou, toen hadden ze hem,” zei Van Buren.
„Gebraden en wel,” vulde m'n vader aan.
Oom Gert zat maar te knikken en olijk te kijken.
Die avond vertelde hij ook nog van een snoek van twintig pond, die bij de achtervolging van een visje zo wild boven het water uitsprong, dat hij in Van Buren's boot terecht kwam.
„Ik had hem maar voor het grijpen,” eindigde hij z'n verhaal.
„'t Jonge!” bewonderde oom Gert.
„'t Wordt koud buiten,” zei moeder na een poosje, „kijk, de ruiten beslaan.”
„Da's van de leugens van Van Buren,” lachte oom Gert.
„Wel, wel,” schrok Van Buren, „waar gaat het toch heen met het mensdom, als ze op den duur onze oude, goede jacht-verhalen niet meer geloven!”

VII

DE KIPPEN

Als ik aan die lang vervlogen tijden zit te denken, lijkt alles me met een goudglans overtrokken. Maar dat komt zeker, omdat ik toen kind was en weinig afwist van de zorgen van m'n ouders.

Want zorgen waren er heus wel. Vader en moeder beulden zich af van de morgen tot de avond en Toos en ik hielpen mee, zoveel we konden, maar van vooruitgang was weinig te zien. De eerste oogst was schraal. We hadden tarwe genoeg voor ons eigen brood, ja, maar een koe konden we niet kopen: we hadden er geen geld en geen voer voor.

Onze hele veestapel bestond in die dagen uit twee varkens en vier kippen.

Die kippen, ja!

Tante Lies had ook kippen.

Tante Lies was een goed mens; ze had altijd iets voor een ander over, al had ze het zelf dan maar armpjes. Ja, eerlijk gezegd, wat hadden wij die eerste tijd in Amerika moeten beginnen, als we tante Lies niet hadden gehad!

Afgesproken dus: tante Lies was een goed mens. Maar haar kippen, dat was haar zwak in die dagen.

Haar kippen en nog eens haar kippen!

Ze had er vijf. En het was haar trots, dat die dieren eieren legden, zoals geen andere in de omgeving. Ik weet zeker, dat, wanneer onze kippen eens één keertje beter hadden gelegd

dan de hare, ze jaloers zou geweest zijn. Want dat was alle dagen hetzelfde:

„Kees, hoeveel eieren heeft je moeder geraapt?”

„Drie, tante.”

„O, dat is prachtig, drie eieren van vier kippen, dat gaat de goeie kant uit. Ik had er vandaag vijf.”

„Da's wel verschrikkelijk veel, tante, vijf van de vijf.”

„Ja, jongen, en dat is nou in korte tijd al drie keer, dat ze allemaal hebben gelegd.”

Ik wist het best, want als zoiets gebeurde, kakelde ze even hard als haar kippen zelf.

Een andere dag: „Kees, hoeveel eieren hadden jullie?”

„Twee, tante.”

„O, ik had er vier.”

Weer een andere dag: „En Kees? Hoe staat het met de kippen?”

„Slecht, tante.”

„Slecht? Hoe zo?”

„Eén ei.”

„Ja, da's al heel weinig. Ik had er vier. Da's nou al vijf dagen achtereen: vier van de vijf. Ik denk dat er een paar oude kippen tussen zitten bij jullie. Die moet je moeder maar opruimen. Stamp je wel altijd wat mais voor ze? Dat moeten ze 's morgens hebben, hoor: een papje van gestampte mais.”

„Ja, tante.”

En dat was alle dagen prijs.

Kijk, ik kan niet zeggen, hoe me dat begon te vervelen. Ik deed m'n best om het ochtendhapje voor de kippen zo smakelijk mogelijk te maken. Ik zorgde, dat hun drinkbakje altijd gevuld was met vers water. Het hielp me allemaal niets; een hoogst enkele keer hadden we drie eieren per dag, maar meestal twee, soms één, en zelfs een enkele maal geen. Dan beklagde tante Lies ons: „Ach, da's toch al heel minnetjes.

Hier, neem er maar een paar van mij mee, ik had er warempel weer vijf."

„O nee, da's heel niet nodig," weerde ik af, „we hebben nog eieren genoeg." En ik maakte dat ik wegkwam, want dat leek me al de grootste nederlaag: eieren van tante Lies meenemen. In de Meimaand begonnen onze hoentjes wat beter te leggen, verschillende malen zelfs drie per dag.

„Ja," zei tante, „ik heb het al gezegd, er lopen een paar oude tussen en dat heb je van oude kippen, die leggen alleen maar in de zomer."

Nou was toch werkelijk de maat vol. Het ging nu beter, maar toch had tante nog iets op te merken; en natuurlijk was het slot: „Ik heb er"

„Honderd," had ik willen roepen, maar ik zweeg. Alleen hoopte ik vurig, dat onze kippen het eens één enkele keer van de hare zouden winnen. Maar vergeefs; tantes haan kraaide koning, in letterlijke zin.

Tot ik op een dag een inval kreeg. Toen het plan bij me oprees, proestte ik van de lach. 's Middags, toen ik er zeker van was, dat ze bij oom Gert zaten te eten, liep ik naar haar kippenhok, nam een ei uit het legbakje, rende er mee naar onze kippen en legde het bij de eieren die er al lagen.

„Hè," schrok ik blij, „drie eieren vandaag?" En nou die ene er bij dat is vier. Zou dat plannetje even lukken! Vier eieren vandaag. En tante kon er nu onmogelijk vijf hebben. 't Was prachtig.

Ik liep de hele middag te lachen. Tegen de avond draaide ik om tantes huis. Ja, daar kwam ze. Ze ging de eieren garen.

Ik bleef rustig staan kijken en zag, dat ze drie eieren raapte.

„Da's niet te veel vandaag," moest ze zelf zeggen.

„Och, dat gaat best," zei ik.

„Ja, voor gewone kippen gaat dat wel, maar voor de mijne is het bepaald te weinig."

„Even kijken, hoeveel wij er hebben,” zei ik.

Tante liep met me mee, ik denk haast in de stille hoop, dat onze kippen het ook maar matigjes zouden gedaan hebben.

Ik tilde de plank op, die boven het nest lag en . . .

Ik weet zeker, dat ik op dat ogenblik even dwaas heb staan kijken als tante: er waren er . . . vijf.

Onze kippen hadden die dag, juist die éne dag alle vier een ei gelegd.

„Vijf eieren van vier kippen,” murmelde tante, „hoe kan dat nou?”

„Wonderkippen, tante!” riep ik en bedwong m'n vrolijkheid.

Maar ik had er graag iets liefs voor willen geven, als ik op dat ogenblik had mogen schateren van de lach.

VIII

TELEURSTELLINGEN

Toen kwam de winter, de lange barre Amerikaanse winter. M'n vader zag er vreselijk tegen op. „Wat moet ik hier al die tijd doen?” vroeg hij zichzelf af. „Vee hebben we niet; met dorsen zijn we op z'n hoogst een maand zoet, en iets anders weet ik niet te bedenken.”

„Nee,” zei moeder, „je zult jezelf wel vervelen, vrees ik. Kun je hier in de omgeving geen werk zoeken bij de een of andere boer?”

„Och vrouwtje, die hebben immers geen werk voor me, 's zomers is dat wat anders, dan zijn er altijd handen tekort, maar 's winters? Wat heeft een boer 's winters eigenlijk te doen hier? Buiten kun je niets uitrichten, alles sneeuw en ijs. En binnen; het vee melken en voeren, de oogst dorsen, dat alles kan hij op z'n slofjes af.”

Juist kwam Van Buren binnen. Hij liep met hetzelfde vraagstuk rond.

„Weet je, wat ik gedacht had? Ik wou werk zoeken in de stad.”

„In Sheboygan?” vroeg vader verwonderd.

„Ja.”

„Maar man, dat is drie uur lopen, dan mag je elke morgen wel om vier uur de deur uit, en 's avonds kom je thuis als het bedtijd is.”

„Ik wou in de stad blijven van 's Maandags tot 's Zaterdags.” Daar werd lang over gepraat. Het slot was, dat vader en Van Buren besloten, die winter in Sheboygan te gaan werken.

Ze hebben wat doorgemaakt, de dappere mannen. Ik heb ze 's Maandags in het donker zien vertrekken, terwijl er twee voet verse sneeuw lag. Ik heb ze 's Zaterdagsavonds of liever 's nachts zien thuiskomen, ruigwit van de rijp met stijf bevroren kleren. Dan waren ze te moe om een woord te zeggen en m'n vader viel in z'n bed als een blok. 's Zondags was dan de heerlijke dag. Vader kon uitslapen tot negen uur. Om tien uur moesten we allen bij De Geer zijn, daar was een huisgodsdienstoefening. De dichtstbijzijnde kerk lag meer dan een uur lopen bij ons vandaan. Daarheen te trekken was voor de vrouwen en kinderen ondoenlijk.

De Geer had een grote kamer. We zaten daar dan met ruim twintig mensen. Er werd een preek gelezen, gebeden en gezongen. Dat zingen was het mooist van alles. Hollandse psalmen, soms vijf, zes achter elkaar. Ze kregen er niet genoeg van, de mannen en de vrouwen. Ze zongen de oude vertrouwde wijzen, de oude bekende woorden, en ze dachten aan Holland en aan de Hemel.

„Hier wordt de rust geschonken.” Dat heb ik wat vaak gedacht in die diensten. Midden in het zorgenland, bittere ellende achter zich in het oude, toch zo geliefde vaderland, een onbekende, weinig rooskleurige toekomst voor zich. Moeiten, verdriet, gezwoeg en teleurstellingen waren hun dagelijks deel. Maar hier! 's Zondagsmorgens! „Hier werd de rust geschonken.”

Na de dienst kwamen de kinderen aan de beurt. Een Christelijke school was hier niet, dus moest er ook iets aparts aan hun godsdienstige opvoeding worden gedaan. Ze moesten een psalmvers of bijbeltekst opzeggen, en als dat niet vlot genoeg ging, kwam er een vermanend woord van een van de

boeren, die de leiding had. Zo midden in de „gemeente” een berisping krijgen leek me wel het ergste, dat je op dat gebied kon overkomen en de andere kinderen dachten er blijkbaar ook zo over, want ze zorgden allen hun zaakjes te kennen. Trouwens, het leek of de jongens en meisjes voelden, dat dit een feestuur was voor de gelovige landverhuizers en zij deden hun best, de heerlijke sfeer niet te bederven.

Er werd ook een verhaal uit de bijbel verteld door een van de ouderen. Dat werd dan weer besproken, er werden vragen over gesteld en zo werden we opgevoed in de Christelijke leer.

Na de bijbelklas werd er koffie gedronken. Daar was altijd wel een stuk koek bij, dat de een of andere boerin gebakken had voor deze gelegenheid.

De kinderen zaten dan in een hoek op de vloer met elkaar te praten of te spelen en de grote mensen vertelden elkaar over het gebeuren in de week, die voorbij was.

Een heel enkele keer kwam er eens een dominee. Maar dat waren niet zulke deftige heren met baarden en hoge hoed, zoals ik die in Holland had gekend; ze waren en deden heel gewoon, er was eigenlijk nauwelijks verschil tussen zo'n predikant en een boer. Ik heb het eens meegemaakt, dat het in de kamer, waar dertig mensen zaten en waar hard gestookt werd, smoorheet was. De boeren trokken hun jassen uit.

„Ja,” zei de dominee, „z'n bezwete voorhoofd afvegend, „'t is hier wel erg warm.” Hij trok z'n jas uit en preekte in z'n hemdsmouwen. Niemand vond dat gek. Trouwens, dat is me als kind dadelijk opgevallen in Amerika: de mensen vinden bijna nooit, dat iets gek is. Je hoeft nooit te denken: wat zouden anderen er van zeggen. Al het doen der Amerikanen is eenvoudig en natuurlijk.

Na het koffiedrinken ging ieder weer zijns weegs. Meestal kwamen we zo tegen één uur weer thuis. Daar wachtte ons

dan een feest, want altijd had vader wel wat meegebracht uit de stad, wat we niet alle dagen te proeven kregen.

En na het eten vertelde vader van z'n werk en over het leven in Sheboygan. Hij ontmoette daar veel Hollanders, die allen hun eigen belevenissen hadden gehad en blij waren, in het vreemde werelddeel landgenoten te vinden.

De Zondagavond stond altijd in het teken van vaders aanstaand vertrek. Ik ging alvast eens naar de lucht kijken, om te zien wat voor weer we zouden krijgen. Moeder maakte vaders rugzak gereed en daar werd wat ingestopt, wat hij niet mocht weten; iets wat we in de loop van de week te pakken hadden gekregen en voor vader bewaard. In Sheboygan zou hij het dan bij het uitpakken van z'n rugzak vinden en we verkneuterden er ons in, dat hij ginds in de vreemde stad zou staan glimlachen bij een verrassing, die de huisgenoten hem bezorgd hadden.

En 's morgens om vier uur stapte hij weer op. Steeds was ik er bij. Ik stond op de weg en luisterde naar de voetstappen, die knoerpten in de sneeuw. Boven was de diepblauwe hemel met de twinkelende sterren, in de wijde omtrek lagen de witte, bevroren landerijen. Ginds liepen twee mensen in een vreemd, koud land. Ik hoorde hun schaarse woorden langzaam wegsterven. Ik luisterde, tot er niets meer was dan de stilte, die suisde in m'n oren.

Dan riep ik: „Daag. Dag vader.”

En uit de verte hoorde ik: „Dag Kees.”

Dan ging ik naar binnen, licht rillend.

„Je zult nog kou vatten,” zei moeder, „kom maar gauw bij de kachel.”

En zo begon de week, de nieuwe week zonder vader. Hoeveel nog?

Eindelijk begon de sneeuw te smelten. Het voorjaar kwam en daarmee begonnen de werkzaamheden weer voor de

nieuwe oogst. Vader had die winter honderd dollars overgehouden. We kochten een koe.

Hoera! Het begin was er.

En met nieuwe moed gingen we het nieuwe seizoen in, onze derde zomer in Amerika. We hebben gewerkt als paarden, vader, moeder en ik. We zaaiden tarwe, haver en mais; we pootten aardappels.

De zon stooft, de regens daalden, mild en overvloedig. De vruchten groeiden. Bijster weelderig stonden ze er wel niet bij, maar we werkten en we hoopten.

En we baden

De zomer kwam. De zon schroeide de velden. Laaiend lagen de witte landen te wachten op de sikkels.

„De tarwe,” zei m'n vader dan op een dag, „morgen de tarwe, Kees, hou je taai, jongen.”

En de volgende dag bliksemde de graanzeisen. Vader, oom en Van Buren stonden wijdbeens en met gekromde ruggen. Ze molenwiekten met de armen. Ze sloegen en graaiden. „Russs,” zei het koren en tuimelde over de pikhaak. En moeder en ik bonden de schoven.

De mannen schoven vooruit over de akker. Hun zeisen beten in de tarwe en schoren het land kaal. Af en toe kwam er een overeind. Ik zag hem met de onderarm het zweet van het voorhoofd vegen. Dan kromde hij zich weer en voort ging het.

's Avonds zaten we zwijgend aan tafel, te moe om een woord te zeggen. We lieten ons in bed vallen en sliepen tot de morgenschemer. Dan was er een nieuwe dag van beulen.

De tarwe kwam binnen.

„Niet kwaad,” zei oom Gert.

„Gaat wel,” zei vader.

„Morgen bij mij,” zei oom.

En de morgen vond ons op het land van oom. En opnieuw begon het.

Blind van zon en zweet was ik soms. Ik dacht niet meer. Ik gaarde en bond.

En na de tarwe de haver. Die was slecht. Het had die zomer veel geregend en de haver had op de laagste akkers gestaan.

„De mais zal het moeten doen,” zei vader.

Er kwamen enkele weken van betrekkelijke rust nu. De mais moest pas in October geoogst worden.

Toen, begin October

Een zware nachtvorst

De mais was kapot. Toen de zon er over scheen, werd ze zwart.

Vader stond er stom bij te kijken. Lang.

Toen zei hij: „We kunnen de koe wel verkopen, we hebben geen voer.”

Moeder schreide zacht en ik hoorde haar zeggen: „Was het dan toch Uw weg niet, Here, dat we naar Amerika gingen?”

In groot meedogen stond vader naar haar te kijken.

IX

HET NOORDEN IS BETER

Toen kwam die vreemdeling. Wat was het, een Hollander of een Engelsman? De woorden, die hij sprak waren Hollands, maar ze hadden een Engelse klank. Maar hij wist zich in dat taaltje uitnemend verstaanbaar te maken. Lieve mensen, wat kon die man redeneren!

En hij kwam precies op het goede moment. Vader en oom zaten mistroostig te praten over de nieuwe tegenslag, de bevroren mais.

„Op zo'n manier komen we nooit verder, hè,” zei oom.

Op dat ogenblik stapte de man binnen en hij had opeens het onderwerp te pakken, waarvoor hij eigenlijk kwam.

„Welnee, mensen, 'k heb dat al meer bekeken hier, de beste stukken grond zijn al lang bebouwd, iedere nieuweling, die hier neerstrijkt, moet het doen met swamp¹⁾ of met steenachtig land.”

„Daar is wel iets van waar,” gaf oom toe.

„Iets van waar? Man, dat is voor honderd procent waar. Kun jij me een farmer aanwijzen, die hier in de laatste twintig jaar is gekomen en goede grond heeft? Armoe is het, armoe, al wat de klok slaat.”

Oom knikte.

„Ach,” zei vader, „een beetje geduld hoort er ook bij; we

¹⁾ swamp = moeras.

moeten onze grond beter leren kennen en er het juiste gebruik van leren maken. Over enige jaren zal het wel beter gaan."

„Ja, ja, ik ken dat," zei de man, „het volgend jaar zal het altijd weer beter gaan en als het dan tegenvalt, is het weer: het volgend jaar en het blijft het volgend jaar, twintig volgende jaren achter elkaar. En dan ben je afgebeuld en versleten. Dan mogen je kinderen proberen of ze van dat armoedige farmpje genoeg kunnen trekken, om er jou nog van te onderhouden. Nee, mensen, je bent precies op de verkeerde plaats terecht gekomen."

„Ja, hoe weet je dat van te voren?" zei oom. „Wat weet je van Amerika, als je in Holland zit?"

„Dat is het hem juist," zei de man, „verkeerde inlichtingen, of helemaal geen inlichtingen. En dat neem ik jullie volk kwalijk," riep hij uit. „Ze konden ginds in Holland de landverhuizers best inlichten. Dacht je nou, dat ze in Den Haag niet wisten, dat Zuid-Wisconsin geen goed land meer heeft? Evengoed als ik, mensen. Maar ze laten jullie maar op- hoepelen, zonder zich er een moment om te bekreunen, waar je terecht komt."

Bitter klonken z'n woorden. Misprijzend zat hij naar buiten te kijken. Oom en vader zwegen.

„En dan strijken de stakkers neer in het zand van Michigan of in een swamp van Wisconsin, terwijl daar in het Noorden de kostelijkste grond ligt!"

„In het Noorden?" vroeg oom.

„Wel man, geen vijftig mijl van hier!"

„Is dat waar?" zei vader met een spijtige blik naar oom.

„Vijftig mijl van hier liggen uitgestrekte gebieden, die liggen te schreeuwen om farmers."

„Gebrek aan boeren, wie heeft daar ooit van op de viool horen spelen?" riep vader.

„Ja,” lachte de man, „dat kunnen jullie ginds in dat propvolle Holland jezelf moeilijk voorstellen, hè? Maar hier in Amerika liggen tien duizenden acres land te wachten op boeren. Niet alleen in het Noorden, in het Westen evengoed, overal. Maar ik noem je maar het stuk, dat het dichtstbij ligt en dat is in de omgeving van Green Bay.”

„Hadden we dat toch drie jaar eerder geweten, Gert!” zei vader.

„Nu weet je het,” zei de man en stond op om te vertrekken.

„Nu is het te laat,” zei vader.

„Te laat? Te laat? Man, om jezelf te verbeteren is het nooit te laat.”

„Ik heb hier nou een huis en een kleine schuur,” zei vader.

„Wel, verkoop ze.”

„Verkopen?”

„Verkoop ze en trek naar 't Noorden.”

De man stond al bij de deur om te vertrekken.

„Blijf nog even en licht ons beter in,” zei oom.

„k Moet weg, mensen, maar wat wil je nog meer weten?”

„Wel, hoe je aan dat land komt, hoe duur het is, of er steden liggen, enzovoort. Ik voor mij zou er niet tegen opzien om te verhuizen, dat kan ik je wel zeggen.”

„Wel,” zei de man, „ik moet bepaald weg. Maar denk er eens over. Ik wil je wel eens een mannetje sturen, hoor, die je precies kan inlichten, da's een kleine moeite.”

„Als je dat wilt doen,” zei oom.

„Maar natuurlijk,” antwoordde de man goedig, „geef me jullie namen maar op, dan krijg je wel eens bezoek.”

Hij tekende namen en adressen op, bedankte voor de koffie — daar was hij eigenlijk voor gekomen, bekende hij lachend — en vertrok.

Wel, wel, wat is er in die dagen gepraat over het Noorden! Vader, oom Gert, Peters, Van Buren en hun vrouwen, alle-

maal hadden ze 't over het Noorden. Niet, dat ze allemaal van plan waren om op stel en sprong te verhuizen — moeder was er zelfs tegen — maar de mogelijkheid overwogen was toch altijd de moeite waard.

Oom was er dadelijk voor en toen de agent, die door onze bezoeker gestuurd was, de zaak eens precies uit de doekjes gedaan had, was oom voor zichzelf besloten: d'at moesten ze doen. Niet één moest er verhuizen, maar samen moesten ze er heen. Dan hadden ze steun aan elkaar.

„Zeer verstandig bekeken!” prees de agent. „Jullie kunnen samen een soort nederzetting vormen, dat heeft alles vóór. Ik zal wel zorgen, dat jullie vlak bij elkaar komen te wonen, laat dat maar aan mij over.”

En weer praatten ze er over, dagen en weken.

De eerste bezoeker kwam nog eens aanlopen en vroeg, hoe de zaken stonden. Hij hemelde het Noorden op boven de hele rest van Wisconsin. Hij zei, dat ze geen betere agent hadden kunnen treffen, dan degene, die hij gestuurd had en wenste de families het allerbeste toe.

Een nieuwe winter deed z'n intrede.

Vader en Van Buren gingen weer naar de stad werken. Op mij, jongen van dertien jaar, rustte de taak, de farm te verzorgen.

Onze koe hadden we toch maar aangehouden; de bevroren mais hadden we ingekuild, in de hoop er de winter mee door te komen, maar het was armzalig, stinkend voer voor het arme dier. Het werd met de week magerder. Ook de varkens tierden niet en het paard — weer een oud beest natuurlijk — liefde alleen maar haver.

De dagen kropen voorbij, de weken rijden zich aaneen tot een lange, trieste reeks. Ik had niet het minste plezier in m'n werk. Het meest voelde ik me aangetrokken tot het oude

paard, het schonkige dier, dat loom de winter stond te verdromen.

De enige afwisseling brachten weer de Zondagen en dan vooral de gesprekken over het Noorden.

Het Noorden! Dat was voor mij een soort paradijs geworden en ik droomde van een grote farm met twintig koeien, van een mooi huis, dat we ons zouden laten bouwen, van prachtige oogsten op vruchtbaar land.

Ach, ik mocht me in de gesprekken niet mengen, maar als oom Gert zo geestdriftig zat te redeneren over een rijke tijd, die voor ons allen zou aanbreken, en als er dan twijfelaars waren, die door een zwarte bril keken, had ik wel willen zeggen: „Mensen, laten we hier toch uit de armoe wegvluchten, weest toch kerels, luistert naar oom, dat is een man van pak-aan!”

De naaste dag van de week vond ik de Maandag. Dan was vader pas weggegaan en keek ik de eentonigheid van zes lege dagen in.

Midden in die trieste tijd kwam het Kerstfeest. Vader bleef drie dagen thuis. Hij hielp me in de schuur en we praatten al de tijd met elkaar, zo ongekend gezellig, dat die dooie schuur opeens een prettig plekje voor me werd. We keuvelden over Holland, over Herwijnen, over vaders werk in de stad, over ons eigen schamel veestapelkje. We gingen samen naar het dorp en kochten het gereedschap, dat ik broodnodig had. We vierden het feest van Jezus' geboorte, zo stil, zo intiem, dat ik het me nu nog herinner als het heerlijkste Kerstfeest dat ik ooit heb gevierd.

Toen vader vertrok die Dinsdagmorgen had ik een brok in m'n keel. Ik ging als altijd mee naar buiten, maar deze keer bleef ik niet op de weg staan om hem na te kijken. In huis had ik z'n zak al op m'n rug genomen en toen hij me gedag

wou zeggen, schudde ik het hoofd. „Ik loop een eindje met u mee,” zei ik. Hij glimlachte.

Van Buren en vader spraken niet veel tegen elkaar; beiden zat het afscheid natuurlijk dwars. We liepen onder de hoge sterrenhemel als nietige mensenkindertjes, die in de oneindigheid van sneeuwvelden voortschoven, zwiingend.

„Zou je niet terugkeren, Kees?” vroeg vader na een half uur.

„Nee,” schudde ik.

„’t Wordt zo ver voor je straks alleen, jongen.”

„Nee,” schudde ik.

Toen voelde ik z’n hand op m’n rug en ik rilde van aandoening.

Wat was het toch? Ik had aldoor het gevoel, of ik vader wegbracht op een grote reis, waarvan hij niet meer zou terugkeren. Ik kon wel tegen mezelf zeggen, dat het een dwaze gedachte was, maar dat hielp me niets. In m’n borst bleef een onrust, die er lag als iets zwaars.

Na een kwartier zei vader: „Nu moet je terugkeren, Kees, moeder zal ongerust worden, jongen.”

Ik bleef staan, gaf de rugzak over en nam vaders hand.

„Kom je terug?” vroeg ik moeilijk.

„Maar natuurlijk, jongen,” zei vader, ietwat verbaasd.

„Dag, vader.”

„Dag, m’n jongen.”

„Je komt terug, hè?”

„Als ’t God belieft, zeker, jongen en gauwer dan anders, ’t is al Dinsdag.”

Ze gingen. Ik ging.

Ik heb wel tien keer geroepen: „Dag vader.”

Op ’t laatst kon hij me niet meer horen; m’n stem was weg. Ik schreide stil.

De Zaterdag daarop vroeg moeder me: „Kees, jongen, wat

scheelt er aan, je bent de hele week zo stil geweest en er kan geen lachje af."

„Moeder," zei ik, „u zult het wel dwaas vinden en het is ook dwaas, maar ik heb aldoor moeten denken, dat we vader niet terug zouden zien."

„Maar zwijg toch, jongen," schrok moeder.

„Ik had het niet moeten zeggen, maar ik had Dinsdag al zo'n bang gevoel."

„Dan heb je toch zeker niet dicht bij de Hemelse Vader geleefd deze week. Die zorgt voor al Zijn kinderen."

„Moeder," zei ik, „ik vind het zo ellendig zonder vader."

Ze kustte me. „Laten we hopen dat dit de laatste winter is, dat vader weggaat, vent."

Ik was ontzaglijk blij, toen vader die avond thuiskwam. Ik dankte God uit de grond van m'n hart en bad: „Here, laten we maar naar 't Noorden gaan, dan zullen we 't wel beter krijgen."

X

DE SNEEUWSTORM

Een maand later was het moeder, die ongerust was over vader, maar dat had meer grond dan mijn dwaze vrees na Kerst.

's Zaterdagmiddags werd de lucht zo donker, dat het wel leek, of er een onweer kwam opzetten. Een blauw-zwarte bank zwol aan de horizon en schoof uiterst langzaam als een zwaar gordijn over de blauwe hemel.

Tegen schemertijd stond ik buiten op de weg te kijken. Alles rondom me zag er zo onwezenlijk uit, dat ik meende in een andere wereld terecht gekomen te zijn. De ene helft van de hemel was staal-blauw en daaronder lag de witte aarde stil te glanzen, de andere helft was inktzwart en de sneeuwvelden daar leken paars-blauw.

„Daar komt niet veel goeds van, moeder,” zei ik bij het binnengaan.

„Nee,” zei moeder, „je zou er bang van worden. Als je vader maar zo verstandig is om in de stad te blijven!” Er lag onrust in haar stem.

„Vader kent het weer beter dan wij,” probeerde ik haar en mezelf gerust te stellen.

Opeens kwam er meer beweging in het wolkendek. De voorste rand van de zwarte bank begon te pluimen en door de zon beschenen leken het vlammen, die uit een donkere berg laaiden. Het begon te sneeuwen en er kwam jacht in de lucht. Binnen vijf minuten was het wolkendek over de ganse hemel getrokken. 't Was volslagen donker. Ik hoorde de

wind gieren en toen ik even naar buiten ging, zag ik de sneeuwvlokken in een ongekennde dichtheid jagen door de lichtbundel, die door de openstaande deur viel. Als het zo een uur door bleef gaan, lag de sneeuw zeker een voet dik.

't Was nu vijf uur en vader kwam altijd omstreeks zeven uur thuis. Zolang de sneeuwstorm woedde, was er geen sprake van, dat hij verder kon komen. Hij moest wel ergens op een boerderij een schuilplaats zoeken en daar wachten tot de bui over was. Maar ook dan zou het geen doen zijn op weg te gaan, want lopen zou verschrikkelijk zwaar vallen.

Ik moest de koe nog melken en de dieren voeren. Dat gaf me afleiding, maar toch waren m'n gedachten steeds bij vader.

Onder het werk liep ik eens naar buiten, om te zien hoe het er bij stond met het weer.

Wonderlijk genoeg viel er geen vlokje meer, maar de hemel was roetzwart, zodat er elk ogenblik weer een nieuw pak kon vallen.

Als vader toch maar zo verstandig geweest is, om in de stad te blijven, dacht ik.

Toen ik een half uurtje later in huis kwam, zat moeder schijnbaar rustig kousen te stoppen.

De wind gierde om het huis. Een scherpe vrieswind moest het zijn, want in minder dan geen tijd vormden zich ijsbloemen op de ruiten.

„'k Zal maar flink wat hout op de haard doen, moeder,” zei ik rillend, „als vader thuiskomt, zal hij door en door koud zijn.”

„Je vader komt niet thuis, m'n jongen,” zei moeder.

„Zou u denken, dat hij in Sheboygan is gebleven?”

„Misschien wel, anders zit hij nu wel ergens op een farm.”

De klink van de deur werd opgelicht en vrouw Van Buren stond op de drempel. Ze trok de deur weer dicht en kwam binnen.

„Wat een weer, hè!” zei ze.
„Verschrikkelijk,” zei moeder.
„Die mannen, hè!”
„Ja, die kunnen er niet door.”
„Zouden ze toch. . . .”

„Ach, die zitten wel ergens warm achter de kachel, hoor,” zei moeder op rustige toon. Toch merkte ik, dat ze zich dwong om zo te spreken, ze was bepaald ongerust.

Ze praatten met elkaar, de vrouwen, over de farm en over het werk, maar ik zag, dat ze naar de storm luisterden en dat hun gedachten ergens anders waren.

„Slaapt Tanneke?” vroeg moeder.

„Ja,” zei vrouw Van Buren, „k moest eigenlijk naar huis gaan.” Maar ze bleef zitten.

Een uur later ging ze weg. De stilte viel in de kamer. Ik zat bij de haard en keek tersluiks naar moeder. Ze speelde verstrooid met een breinaald.

„Is u er niet gerust op, moeder?”

„Welzeker, jongen, maar ja, 'k had je vader liever thuis, hè!” Ze nam haar breiwerk weer op, de naalden tikten. De gloed van de haard scheen warm in m'n gezicht. Ik werd slaperig. Zo bleven we zitten. Tot moeder zei: „k Zou maar naar bed gaan, Kees.”

„Ja,” knikte ik, maar stond niet op.

Het hout in de haard knapte zacht, het water in de ketel ruiste, moeders stoel kraakte, als ze even ging verzitten. Andere geluiden waren er niet in de kamer.

„Zal ik. . . .”

Tegelijk vloog de deur open. Vrouw Van Buren. Ze zag er ontdaan uit en deed ons door haar verschijning alleen het hart stilstaan.

„M'n man is, . . . is daar net. . . . daar net thuisgekomen, hij is. . . . hij viel op een. . . .”

„Wat zeg je?” schrok moeder, „en Bertus?”

„Die. . . ik weet het niet goed. . . die kan niet verder, m'n man is doodop. . . ik kan nauwelijks wijs worden uit z'n woorden.”

Moeder en ik renden de deur uit, vrouw Van Buren achter ons. We vonden Van Buren uitgeput op een stoel hangen. Hij keek ons verward aan en trachtte wat woorden uit te stoten.

„Bertus kon niet meer. . . hij zit achter een boom. . . bij de kreek. . . ik durfde niet, want. . . je vriest dood. . . ik wou het komen zeggen. . . .”

Vrouw Van Buren schoot toe, juist bijtijds greep ze haar man, die het bewustzijn verloor.

Een ogenblik stond ik verstomd te kijken en trachtte de gegevens te verwerken.

„Haal paard en wagen, Kees,” riep moeder.

„Oom Gert,” zei ik.

„Die ligt ziek te bed; paard en wagen, Kees.”

Ik ijlde naar de schuur, stak een lantaarn aan, spande de oude Jack voor de wagen en reed de weg op.

Ik wou er alleen vandoor, zonder eigenlijk te weten waar ik precies heen moest. Maar moeder stond bij me. Ze wierp me een jas en een das toe. Zelf had ze een hoofddoek omgeslagen.

„Naar de kreek,” riep moeder en klauterde op de wagen. Ik greep Jack bij de toom en trok hem voort. Het dier had blijkbaar geen trek in een rit door een winternacht.

De kreek, dat was tien minuten bij ons huis vandaan.

„Houdt u de lantaarn, moeder,” zei ik en reikte hem haar over.

„Kom op de wagen, Kees.”

„Nee, dat gaat veel te langzaam. Vort Jack,” riep ik en sloeg de leidsels op z'n rug.

Het dier rilde, maakte een harkerig zijsprongetje, maar verzetten geen poot.

Ik rukte aan de toom en trok hem vooruit. Langzaam volgde hij.

De sneeuw joeg in dichte vlagen om de paardekop. Het licht van de lantaarn viel op Jack en voor het paard zag ik een reusachtige zwarte schaduw.

We sjokten verder. Ik waadde door de sneeuw, die anderhalve voet hoog lag. Ik trok aan Jack en Jack trok met moeite de wagen. „Ho,” riep ik, „we rijden van de weg af.”

Jack stond stil. De wagen zakte aan de linkerkant diep in de sneeuw. Ik sjoerde Jack naar de rechterkant. Maar het dier trok niet.

„Spring van de wagen,” riep ik tegen moeder, maar de gierende wind nam m'n woorden weg.

Dan hoorde ik de bomen rechts van de weg kraken: een geweldige stormvlaag woei op ons aan, een blizzard,¹⁾ die wagen en paard kon opnemen.

„Moeder!” gilde ik.

Tegelijk zag ik de lantaarn opzwiepen en doven. Ik hoorde een scherp gekraak en begreep dat de wagen kantelde. Jack werd meegetrokken en ik met hem.

Ik buitelde in de sneeuw, krabbelde op en trachtte te zien wat er gebeurd was.

„Moeder, waar ben je?” schreeuwde ik.

Ik hoorde een stem en plots zag ik haar gestalte op de weg staan; ze was blijkbaar juist bijtijds van de wagen gesprongen. Ik greep haar bij de arm en schreeuwde verbijsterd: „Moeder, hoe moet dat nu?”

„Maak Jack los,” riep moeder.

Jack lag in de sneeuw te klauwen in de drie voet diepe laagte die zich langs de weg uitstreckte. De wagen lag onderstboven. Ik wist de strengen los te krijgen en sjoerde Jack overeind. Het dier stond op z'n poten te trillen.

1) blizzard = verblindende sneeuwstorm.

„Vooruit Kees, vooruit met Jack, we hebben geen tijd te verliezen,” riep moeder.

Samen hielpen we Jack de weg op en samen liepen we trekkend voor hem uit. Hij volgde bang.

Zo kwamen we aan de kreek.

„Achter een boom moet hij zitten,” zei moeder schor.

We zochten in 't rond. Er stonden ongeveer vijftig bomen.

Jack stond alleen op de weg. Moeder en ik liepen in grote spanning van boom tot boom.

Ik vond vader . . . , een hoopje mens . . . dood.

„Vader,” gilde ik. Meteen stond moeder naast me.

„Hij is dood,” steunde ik en boog me over hem heen.

Moeder liet zich op de knieën vallen en legde haar hoofd tegen z'n besneeuwde gezicht. Dan richtte ze zich langzaam op en zei met een diepe stem: „Hij slaapt.”

„O Here!” riep ik en begon te snikken.

Moeder had haar volle zelfbeheersing.

Ja, dat hebben vrouwen in een ogenblik als het er op aankomt. Ze kunnen ontzaglijk dapper zijn.

Ze nam een handvol sneeuw en wies stevig vaders gezicht, daarna droogde ze het ferm met haar hoofddoek af.

Vader zuchtte diep.

„O Here!” kreunde ik weer.

Moeder stond op, bleef even staan en keek rond alsof ze hulp zocht.

Er lag geen enkele farm in de buurt. Geen mens kon haar dus helpen.

Weer knielde ze naast vader en luisterde naar z'n adem. Dan kuste ze hem teer.

„'t Is goed, Kees,” zei ze, „wees nu sterk, jongen.”

„Wat doen we, moeder?” vroeg ik.

„Breng Jack hier.”

Ik haalde het paard.



„Ga er op zitten,” zei moeder.

Ik deed het.

„Ik til vader op, Kees, grijp hem en trek hem op het paard, vóór je.”

Ze tilde vader op als een kind. Ik greep, trok en hees. Toen het lichaam hoger rees, hoorde ik vader kreunen en prevelen.

We kregen hem op het paard.

„Houd hem vast, jongen,” zei moeder, zwaar hijgend. Zelf greep ze Jack bij de toom.

„Vooruit Jack,” zei ze hees.

Jack waadde door de sneeuw.

Een wondere tocht.

Een vrouw, voorovergebogen, zwijgend, trok een paard.

Een jongen op de rug van dat paard hield z'n vader in krampachtige greep, alsof hij hem tegen de dood moest beschermen.

De wind was sterk verminderd. De sneeuw viel losjes.

De nacht lag over de landen.

En opeens vond ik het wondervreemd, dat ik in de velden van Amerika reed met m'n vader in de armen.

XI

NU WORDT HET BETER

Vroeg in het voorjaar gingen we.
Naar 't Noorden.
De zon kwam juist op, toen we vertrokken.
In de dalen hing een blauwe nevel en de toppen
der heuvels blonken zacht in het licht van de jonge dag.
Lente.
Er hing een tere verwachting in de lucht. En er lag verwach-
ting op de gezichten der landverhuizers.
Ze keken voor zich uit in de verte.
En zagen niet om.
't Was of ze een stukje ellende achter zich lieten. En voorgoed
kwijt waren.
O, die landverhuizers!
Achter de horizon ligt steeds weer nieuw land.
En een nieuwe, een betere toekomst.
We waren met z'n vijftien: de Van Burens met één kind,
't gezin Peters met vier kinderen, oom en tante, en wij, het
gezin Wiegers.
Ze hadden hun povere farmpjes verkocht. Twee wagens, vol-
gestouwd met huisraad, elk door een paard getrokken, was
alles wat ze hadden overgehouden.
En voort ging het, naar het Noorden. Over heuvels en door
dalen, langs dorpen, bossen en farms.
De wagens waren te vol geladen om ook nog plaats te bieden

aan de mensen. Vijf konden er rijden, de anderen moesten lopen; we zouden onderweg elkaar geregeld afwisselen.

In het begin stoeiden de kinderen voor de stoet uit, maar na een half uur stapten allen achter de wagens aan en toen we langs Sheboygan trokken, was het een zwijgende optocht geworden: een paard met hangende kop, een wagen — een paard met hangende kop, een wagen — enkele mannen, een paar vrouwen, wat kinderen.

We rustten, en aten wat.

We rezen weer en gingen.

Naar 't Noorden.

En elk uur leek het, of 't Noorden verder was. Achter elke heuvel was een nieuwe heuvel. Maar we trokken verder.

Een stille stoet.

We rustten vaker. Ook de paarden werden moe.

We rustten langer. En gingen weer.

De weg was lang.

De dag was lang. Maar de avond kwam.

We sliepen ergens; ik weet niet meer waar, ik was te moe, om ergens op te letten.

En toen de zon rees de volgende morgen, gingen we weer, de mannen en de vrouwen stram, de kinderen volkomen fit en vrolijk.

Een nieuwe dag.

Een zelfde dag.

Een lange dag.

Tot de avond kwam.

We sliepen ergens; ik weet weer niet waar. Ja, wat weet ik eigenlijk nog van die tocht? Het landschap was ontzaglijk mooi in de morgen, dat weet ik nog. Maar 't was aldoor hetzelfde: een bos, een beek, een rivier — een heuvel, een dal — een heuvel, een dal.

En zo was 't ook de derde dag.

Maar tegen de avond waren we er.

In 't Noorden.

Waren de mannen te moe om naar de grond te kijken, die ze straks gingen bebouwen?

'k Heb ze niet horen zeggen: 't is goed land, of 't is maar schraaltjes.

Alleen oom Gert trok, toen we stilhielden, een vrolijk gezicht en zei: „Kees, hier is 't Noorden en als je nou verder loopt, ga je naar 't Noorden, gek hè?”

We sleepten beddegoed en meubels in de blokhuizen, die daar op ons leken te wachten. We zaten op de drempel, Toos en ik, en keken naar de ondergaande zon.

Ja, dat weet ik nog heel goed: de rode zon zonk in een grijze nevel achter het zwarte bos aan de horizon. 't Was bladstil. Ergens riep een dier, waarvan ik de stem niet kende. En ik voelde opeens, dat ik zat in een ver, vreemd land; een land zonder dorpen, zonder steden; een land waar wij, ja misschien wij alleen woonden. En toen kreeg ik voor de eerste maal in m'n leven dat vreemde gevoel of alles, alles rondom me één stille vraag was, waarop niemand het antwoord weet.

Ik ging naar bed en sliep tot m'n moeder me de volgende morgen wakte. Zonder woorden, alleen met een kus.

Het is heerlijk, als kind zo wakker te worden, met je moeder over je heen gebogen. En toch — toen was het ontwaken niet heerlijk, want moeder glimlachte niet. In haar ogen las ik hetzelfde, waarmee ik de vorige avond in slaap was gevallen: de stille vraag.

Die dag besteedden we met de inrichting van de woning. Het blokhuis had geen aparte kamers en geen zolder; voorlopig moesten we er maar een paar afdelingen in maken door middel van gordijnen, later konden die dan vervangen worden door houten wanden.

„Aan de huizen moeten we maar niet te veel werk besteden,”

zei oom Gert, „de bedoeling is, dat we elk na verloop van tijd een behoorlijke woning bouwen.”

„Ja,” meende ook vader, „laten we maar beginnen met al onze krachten aan de landbouw te geven. Hoe eerder de grond helemaal geschikt is voor de verbouw van landvruchten, hoe beter.”

„’t Lijkt me, of het land hier rondom nog niet zo lang geleden bebouwd is geweest,” zei Peters, „als ik het zo bekijk, ligt het nog maar een jaartje braak.”

„Zanderig, hè?” zei Van Buren.

„Ja, maar dat zegt niks, hoor,” antwoordde oom Gert, „met die Amerikaanse grond is het wel een tikje anders dan in Holland. In Michigan is het ook zand, maar daar heb je prima farms.”

Er werd besloten samen de nodige landbouwwerktuigen te kopen; dat was het voordeligst. De mannen zouden elkaar in alles bijstaan en eigenlijk samen één grote boerderij bewerken, dat was beter dan dat elk z’n eigen hoekje had.

„Samen arm, samen rijk,” zei oom.

„Meer armoe dan rijkdom,” lachte Van Buren.

„De armoe ligt nu achter ons,” verzekerde oom, „dit is onze opkomst, mensen; we zullen aanpakken.”

„We zullen aanpakken,” beloofden ze elkaar.

Ze reden samen naar Green Bay, de enige stad in de verre omtrek en kochten er, wat voorshands nodig was.

Tegen de avond waren ze thuis, de mannen. Ze keken elkaar vrolijk aan. Ze waren gereed om te beginnen.

Morgen!

Die avond voor het slapen gaan bad moeder twee keer. Toen ik haar de tweede maal zag knielen, dacht ik: zou ze zo verstrooid zijn, dat ze vergeten is, dat ze al gebeden heeft? Maar haar gebed duurde zo lang, dat ik begreep, dat haar zorgen te zwaar waren, om ze maar eenmaal vóór Gods aangezicht

neer te leggen. En ik moest denken aan Luther, die eens zei:
„Ik heb vandaag zo verschrikkelijk veel werk, dat ik wel
tweemaal zoveel moet bidden als anders.”

En onder de dekens vouwde ik m'n handen en bad met moeder mee.

XII

ALS BATAVENKINDEREN

Toen ik indertijd in Herwijnen op school hoorde vertellen over de Batavieren, was ik brandend jaloers op m'n voorvaderen. „Scholen bestonden er niet.”

'k Hoor het de meester nog zeggen. „De jongens hielden zich bezig met visvangst, met het leren hanteren van pijl en boog of hielpen vader en moeder bij het werk.”

'k Heb het hem twee keer horen vertellen, een keer in de vierde en eens in de vijfde klas. En ik stelde me die knapen voor, daar in m'n eigen landje, want niet ver daar vandaan leefden ze en er zou zeker wel eens een stelletje wat verder dan de Betuwe terecht zijn gekomen. Nou, en voorbij de Betuwe ligt Herwijnen. Ik zag ze op de kribben in de rivier staan en zalmen aan de haak slaan van een halve meter. Ik zag ze met z'n tienen een everzwijn achtervolgen; bij het schuurtje van Dries Vinke kregen ze het te pakken. Dat schuurtje was in mijn jongenstijd zo oud en scheefgezakt, dat het er ten tijde van de Batavieren zeker al moest hebben gestaan. De snaken hadden het beest zo'n hagelbui van pijlen in de huid gejaagd, dat het op het ogenblik, dat het de strijd moest opgeven, meer op een stekelvarken dan op een wild zwijn gelek. En zo leefde ik met m'n fantasie mee, dat er altijd wel een stuk of vijf pijlen van mezelf bij waren. En de wijze meester kon er nu verder bij preken wat hij wou, dat de jongens zodoende onontwikkelde barbaren bleven, dat het leven voor hen hard was, enz., ik voor mij benijdde ze uit de grond van m'n hart.

Over dat schuurtje van Dries Vinke gesproken — zeg, jongens uit Herwijnen, staat het er nog? Maar ja natuurlijk, 't stond er in mijn tijd al tweeduizend jaar, waarom zou het er nu niet meer staan? Wel, in de omgeving van dat schuurtje had ik zo verwoed tegen een ever gevochten, dat ik me toch niet mocht laten kennen aan een rat, waar Toos gillend voor aan de haal ging. De rat was even erg van Toos geschrokken als zij van de rat en het schuurtje ingerend. Ik hem na, m'n klompen in de hand. In het halfdonker zocht ik m'n vijand. Maar ik kreeg daar niet te veel tijd voor, want geen halve minuut later hoorde ik de kraakstem van Vinke: „Wel zeker! Dat rent en doet hier maar raak.” De deur sloeg dicht en buiten zei dezelfde stem: „Blijf jij daar vannacht maar zitten.” Voetstappen gingen heen en eer ik bekomen was van de schrik, stond ik in het donker. Hoe lang ik daar zo gestaan heb zonder te gillen, weet ik niet meer; 't was mij, Batavier, m'n eer te na, om angst te tonen. Maar na een poosje hoorde ik in een hoek geritsel in het stro. Eerst dacht ik, dat het de rat was en daar het ten slotte toch ongelijk spel is, een rat, die in het donker kan kijken en een jongen, die geen hand voor ogen ziet, ontweek ik de strijd, door me terug te trekken in de verste hoek. Maar opeens werd het geruis heftiger dan dat het door tien ratten veroorzaakt kon zijn en onmiddellijk daarop begon een varken te knorren als een izegrim. Ik bedacht op dat moment werkelijk niet, dat ik nu als Bataaf een prachtkans had om de strijd met een „wild” varken aan te gaan, maar begon te schreeuwen en met m'n klomp op de deur te rammeien, dat Vinke, die minstens moet gedacht hebben, dat z'n eeuwenoude schuur er aan zou gaan, haastig kwam aanlopen en de deur openrukte. In minder dan geen tijd vloog ik naar buiten, achtervolgd of niet achtervolgd door het zwijn, ik weet het heus niet meer; ik rende op kous en klomp dwars door de tuinen tussen de huizen door en gunde me geen tijd



om om te kijken, tot ik op onze stoep stond. Er was geen Vinke en geen varken te zien. Wat ik wel zag was, dat m'n kous onder de modder zat en dat ik de kap van m'n klomp had afgetimmerd.

Ik denk er nu nog wel eens over, de familie Vinke daarvoor een rekening te presenteren, want ik was toch volmaakt onschuldig, zeg nou zelf.

Nou, dat zijn mijn herinneringen aan het scheve schuurtje van Dries Vinke.

Maar wat wou ik ook weer zeggen? Ik ben wat afgedwaald.

O ja, ik zei, dat ik als jongen vaak naar een Batavierenleven verlangd heb; welnu, in het Noorden van Wisconsin hebben we een Batavierenleven gehad. Er was geen school, zodat Toos en Tanneke de hele dag vrij waren. Er was viswater, al was het dan niet zo breed en diep als de Lek. Er was bos en daar waren herten, konijnen, slangen. Wat kon de jonge Batavenzoon uit Herwijnen nog meer verlangen?

Och, dat er asjeblijf een school geweest was, desnoods met een meester die je zo nu en dan eens bij je nekvel pakte, maar waar ik mezelf toch kon drogen als ik nat was, waar ik rustig kon werken aan een kindertaak.

Dat er asjeblijf een school geweest was voor Toos en Tanneke, zodat ze niet alle dagen in de zwarte grond behoefden te werken, waarbij hun handjes groezelig en vol vuile kloven waren. Daar in 't Noorden hebben we gevochten tegen de natuur, de strenge natuur, tegen de schroeiende hitte op het poederdroge zand, tegen de barre winter, sneeuw en ijs.

Nee, het was niet zo, dat ik mezelf alle dagen beklagde, gelukkig niet. We deden ons werk, Toos en Tanneke en ik, zonder dat we er op den duur erg in hadden hoe zwaar het was voor een kind. Vaak hadden we schik en er waren veel goede avonden en gezellige Zondagen, maar als ik nu bedenk dat m'n lief kleindochtertje, dat ook Tanneke heet, eens het werk zou moeten doen, dat haar grootmoeder deed, toen ze klein was, wel, ik peddelde liever met haar in een kano naar Herwijnen terug, dan haar in zo'n staat te laten leven.

In het vorige voorjaar, toen we er aankwamen, zagen de mannen wel dat de bodem zanderig was, maar ze hadden er geen idee van wat dat in de zomer zou worden. De grond was toen nog vochtig, anders denk ik dat ze dezelfde dag nog

rechtsomkeert hadden gemaakt. Maar ze zijn dapper begonnen met ploegen en zaaien, met hout hakken en zagen, met stallingen bouwen.

En de vrouwen togen aan het werk om de blokhuisen nog zo gezellig te maken als kon. Ze stopten reten, ze verfden en schuurden.

En de kinderen hielpen opgeruimd.

Welzeker, we waren vrolijk die dagen. We zongen bij het werk, we maakten grappen, we stoeiden. De zon scheen zo warmpjes en over de verre velden lag de lachende lente. 't Was Mei.

Op een dag stond daar opeens die man, die wonderlijke man. We hadden niet opgekeken, zo druk waren we aan 't werk.

„Hai!”¹⁾ groette hij. Toen zagen we hem.

„Goemorgen,” zei moeder.

„Dag,” zei Toos.

„Hai,” zei ik.

Toen lachte de man en wij lachten ook. Hij had donkere ogen en een korte, ronde, grijzende baard. Hij droeg hoge laarzen, een leren broek en een mouwvest gemaakt uit een hertenvacht; op sommige plekken was het kaal. 't Mooiste was z'n enorme hoed.

„Hollanders!” zei de man glimlachend.

„Ja,” antwoordde moeder, „u ook?”

„Een halve,” zei de man, „ik ben in Holland geboren, maar ik woon al zo lang in dit land, dat je me ook wel Amerikaan kunt noemen.”

Toen had hij blijkbaar een lange zin gezegd voor zijn doen, want het verdere gesprek bestond van zijn kant uit een langzame gebarentaal: ja-knikken, nee-schudden en een enkel woord.

„Woont u hier in de buurt?” vroeg moeder.

¹⁾ „Hai” = hallo.

Hij wees over zijn schouder naar het bos.

„O, is u jager misschien?”

„Schoolmeester,” zei de man.

We keken elkaar aan: toch een school hier?

„Hebt u een school?” vroeg moeder verwonderd.

„Gehad,” glimlachte de man.

„O, nu niet meer?”

„Nee,” schudde hij.

Moeder werd een tikje verlegen bij de korte antwoorden. Ze aarzelde even, maar de nieuwsgierigheid won het.

„Wat doet u nu dan?”

„Houthakken.”

„Houthakken!” riep moeder uit, „dat is wel heel vreemd voor een schoolmeester. Bevalt u dat dan beter dan school houden?”

De man glimlachte weer. Als enig antwoord hief hij langzaam de hand op en in dat simpele gebaar vertelde hij alles van z'n ervaringen als schoolmeester: hou d'r maar over op, die rekels van jongens!

Ik begreep dat niet goed; van meet af had ik groot respect voor die rustige man met z'n donkere ogen. Ik geloofde z'n spottend gebaar dan ook maar half: bij zo iemand hadden de rekels geen zier in te brengen.

„Farmers?” vroeg de schoolmeester nu.

„Ja,” zei moeder, „we hebben ons geluk al in het Zuiden beproefd, maar dat ging niet, we willen het nu hier eens proberen.”

„Ja, ja,” knikte de man. Hij bleef lang zwijgend over de velden kijken. Ook moeder vroeg niet verder.

„Wel, tot ziens,” zei hij dan en ging heen met langzame, grote stappen.

Ik keek hem na. Wonderlijk! Schoolmeester—houthakker....

XIII

DE RODE AARDE

Het graan kwam op, schraaltjes.
De mais ontkiemde voor de helft.
En daartussen en overal op de braakliggende landen, overal kwam hetzelfde onkruid uit de grond piepen.

„Zuring,” zei m'n vader, „het kenmerk van arme grond, jongen, zuring en nog eens zuring.”

We konden zo aan het wieden slaan.

De mannen werkten aan de stallingen, trouw bijgestaan door de schoolmeester. Ze kochten samen twee koeien, ze lieten ze grazen aan de zoom van het bos op de grond van de schoolmeester, gratis. Ze hakten hout in het stuk bos van de schoolmeester, gratis. Maar één dag in de week hielpen ze hem. Dan gingen ze de reusachtige pijnbomen vellen, bomen die kaarsrecht naar het blauw van de hemel groeiden, alsof ze er eens na honderd jaren hun kruin in wiegen zouden. Bomen zo prachtig glanzend bruin, zo machtig, dat al het andere hout er onkruid bij leek. Ik heb vroeger nooit kunnen denken, dat iemand eerbied kan hebben voor een boom, maar als je ze in het stille bos zag rijzen, die blanke stammen van meters omtrek, dan kon je zo maar niet begrijpen dat een klein mens met een kleine bijl aan zo'n ontzaglijke reus durfde te beginnen.

Eens, voordat de mannen hun bijlen hieven tegen zo'n enorme

pijnboom, streek de schoolmeester langs de glanzende bast en keek omhoog naar de kruin, die ver boven de andere bomen langzaam wiegde en ik hoorde hem zeggen: „Jammer, hè?”

Maar het was z'n broodwinning. En de mannen begonnen. Ze kromden de ruggen, de spaanders vlogen in 't rond. Ze zwaaiden hun bijlen, ze ramden, ze hakten. De woudreus trilde er zelfs niet van. Maar ze zwoegden en zweetten, het blanke ijzer beet in de boom, groef en knaagde en knaagde. Ze hadden drie, vier bomen uitgezocht die ongeveer op een rij stonden. Als de eerste een diepe geul in de stam vertoonde, begonnen ze aan de tweede en vervolgens aan de derde en de vierde. Het duurde dagen, eer ze zover waren, maar eens toch waren de stammen genoeg uitgevreten. Dan keerden ze naar de eerste boom terug en hakten zo, dat hij straks tegen de tweede moest aanvallen, en die zou weer tegen de derde aanstorten en die tegen de vierde. Als wij, kinderen, dan ver in het land aan het wieden waren, hoorden we op een dag een donderend gekraak, en we wisten: vier pijnbomen vallen, meesleurend en brekend alle bomen en boompjes die tussen hun stammen groeiden.

We keken elkaar aan, we praatten wat over het geval. Ginds waren vijf mannen bezig het eeuwige woud te wieden. Hier drie kinderen met het ijle graan of de magere mais schoon te houden.

We hadden groot respect voor het werk van onze vaders, en keerden weer tot onze eenvoudige, eentonige, onmogelijk eentonige arbeid.

Samen werkten we, de mannen, de vrouwen en de kinderen om aan de aarde genoeg te onttrekken voor ons leven, om boerderijen te doen verrijzen, om farmers te worden.

De zomer kwam. De zon brandde. Onze kelen verschroeyden van dorst. Onze huid werd bruin en zwart.

En we werkten, zwoegden, zweetten.

Gebukt wieden we, of als de gekromde ruggen te veel pijn deden, kropen we.

En we wieden. De zuring.

We wieden in het zand, het gore, zwarte zand.

Waar we niet geweest waren, bloeide de zuring, rood, rood.

Geen vlammend, laaiend rood als van klaprozen, maar bruinrood, naargeestig, egaal en saai.

Rode zuring, zuring, zuring.

In de eindeloze verten zuring, rood, rood.

De haver, de schrale haver kreeg stro van nog geen halve meter, de tarwe ijle aren, de mais was een aanfluiting.

O, ze praatten er al niet meer over thuis. In 't voorjaar was er vaak een onrust geweest in de vragen, die de mannen en de vrouwen elkaar stelden. 't Was vreemd, maar geen dorst eigenlijk zeggen: 't wordt niets hier met de oogst. Nauwelijks begonnen aan de tweede proef om een farm te stichten, zagen ze voor hun ogen: dat wordt een mislukking, een totale mislukking, maar ze konden het woord niet over hun lippen krijgen. En toen de zomer kwam, toen het graan verbleekte voor de korrel gevormd was, toen de mais verslapte eer er een kolf te zien was, toen wisten ze het allen, toen was het niet meer nodig dat verschrikkelijke woord te zeggen.

Ze hadden al hun geld, dat ze voor de farms in het Zuiden hadden gekregen, in de farms in het Noorden gestoken. Ze wisten het nu allen: we zijn doodarm. En ze konden zichzelf nog niet goed afvragen: wat nu?

En de zon brandde, de zomer schroeide.

O, die zon over de oogst, de stervende oogst! Straks bleef er niets over dan stro en . . . zuring.

Wij, kinderen, waren al net als de groten, wij praatten er ook niet over. Maar we wisten het evengoed. We voelden het

immers aan de trieste stemming thuis, dat we de armoë tegemoet gingen.

Tegemoet? Was er niet reeds de armoede? Kwam er ooit nog vlees of spek op tafel? Was het droge roggebrood voor ons al niet genoeg om te weten, dat het fout, hopeloos fout liep thuis?

Maar eens toch begon een van ons er over. We werkten in de aardappels, het enige gewas, dat mogelijk nog iets zou opbrengen. De zon schroeide. Het zweet verblindde onze ogen. Op een gegeven ogenblik hoorde ik naast me zacht schreien. Ik keek op. Het was Tanneke. Ze zat op haar knieën en hield de groezelige vingertoppen in de mond.

„Wat is er, Tanneke?” vroeg ik.

Ze toonde haar handjes. De nagels waren afgesleten tot op het vlees, en er omheen vertoonden zich bloederige kringetjes. Een diep medelijden vervulde me; ik kon wel huilen.

„Ach, dit is ook geen werk voor meisjes,” zei ik wrevelig.

„Ik wou, dat we hier nooit gekomen waren,” riep Toos, „’t is hier verschrikkelijk.”

Tanneke knikte verdrietig.

En ’t werd weer stil.

De meisjes zaten op hun knieën in de zwarte grond, die wel koolas geleek. Ze keken over de wijde velden. Ik stond er bij en zag op ze neer.

Toen kwam de trein aandenderen. De akker grensde aan de spoorbaan.

Opeens sprong Tanneke overeind. Ze snelde tien, twintig passen in de richting van de trein, ze stak haar armpjes in de lucht, als wilde ze het ijzeren paard tegenhouden, en ze schreeuwde: „Trein, trein! breng ons terug naar Sheboygan.” Toos stak van de weeromstuit ook de armen omhoog. Een dame in de trein zag het tweetal zo staan. Ze dacht dat het twee vrolijke kinderen waren en wuifde terug. Het ging me

door merg en been, die kreet van Tanneke. Ik zag haar daar staan. Met een stom en verdrietig gezichtje keek ze de trein na. En opeens moest ik denken aan het Tanneke van de boot, Tanneke met haar rozenhoedje. En ik hoorde haar stemmetje babbelen: „In Sibokken krijg ik alle dagen bruine bonen met spek. 't Spek is-t-er spotgoeiekoop.”

XIV

NU EEN WAAR JACHTVERHAAL

De hele oogst van dat jaar konden we bergen in een hoek van de schuur. Hij was op z'n hoogst voldoende om de twee koeien in het leven te houden. Voor de mensen waren er dan nog wat aardappels en een beetje slechte tarwe. Dat was alles.

En daar hadden acht volwassenen en drie kinderen een heel seizoen voor gewerkt. En daar moesten we de winter mee in. De winter! Hoe we die doorgekomen zijn, is me nog een raadsel.

Eén ding weet ik, dat de mannen en de vrouwen met een ontzaglijke moed die tijd doorworsteld hebben. Zonder morren of klagen. De tanden op elkaar. Alles pakten ze aan. Lukte het ene niet, dan probeerden ze het andere. Tegenslagen waren er alleen, om overwonnen en dan vergeten te worden. Ja, ik heb m'n moeder in later dagen eens horen zeggen, toen ze 't had over die dagen in het Noorden: „We hebben er een gezellige tijd gehad.”

Hoe is 't mogelijk!

De mensen uit andere landen verwonderen zich er wel eens over, dat Amerika zo'n welvarend land is, en dat de Amerikanen zo'n pittig volk zijn. Maar dat is mij volkomen duidelijk. Een land dat gebouwd is door zulke dappere mensen als de landverhuizers, moet wel gezegend worden, en de kinderen, die door zulke ouders zijn grootgebracht, kunnen geen slappelingen zijn.

Als het aan vader gelegen had, zouden we dat najaar direct naar Sheboygan teruggekeerd zijn, maar de anderen meenden, dat je toch niet om het half jaar kunt verhuizen.

Bovendien, als we zonder meer hier de boel in de steek lieten, zouden we voor de schuur en stallen en al wat er aan de woningen vertimmerd was, geen dollar ontvangen. En dan, wie kon zeggen, of de oogst het volgend jaar niet beter zou zijn? Zo'n droge, allesverschroeiende zomer, als we nu gehad hadden, zou toch wel een uitzondering zijn.

Goed! M'n vader paste zich bij de anderen aan, en we bleven. Nog een maand ongeveer zou de winter uitblijven, tot zolang werkten de mannen in het bos van de schoolmeester. De woudreuzen vielen bij risten, en ik kreeg opdracht om al het andere hout kort en klein te hakken voor winterbrand; kou lijden zouden we niet.

Toen de vorst in het hout van de bomen doordrong, was het afgelopen met hakken, maar nog weken was er werk aan het vervoer van de bomen.

De schoolmeester liet z'n makkers trouw in de winst delen, en na die dagen nam hij hen mee op de jacht. Hij leerde hun iets van dat vak, althans zoveel, dat ze bruikbare helpers van hem werden. Zo kregen ze een hoeveelheid bont, die tegen goede prijs verkocht werd.

Ik vraag me af, wat we die winter hadden moeten beginnen zonder de schoolmeester.

Och, wat was dat toch een fijne kerel! Zonder twijfel verdiende hij door z'n kennis van zaken de helft van al het geld dat er inkwam, maar hij nam slechts het vijfde deel. M'n vader schaamde zich daar wel wat voor; hij zei het ook eens tegen hem, maar de schoolmeester gaf geen ander antwoord dan: „We zijn met z'n vijven.”

Met de jacht kwamen ook de jachtverhalen los. 's Avonds zaten er vaak twee of drie families bij elkaar, en dan werden

de avonturen van de dag opgedist. De man, die daarover het smakelijkste kon vertellen, was natuurlijk Van Buren, de olijke Brabander. Dikwijls begreep je wel, dat je z'n verhaal met een korreltje zout moest nemen; je zag dan aan z'n snaaks gezicht, dat hij het hele gezelschap zo'n beetje voor de mal hield, maar soms ook vertelde hij zo overtuigend over de een of andere ontmoeting met een beer, dat je zat te rillen, en alleen maar als een geruststellende gedachte overwoog, dat hij er toch goed moest zijn afgekomen: immers hij zat daar in levenden lijve voor je.

„Ach,” zei hij op een avond, „ten slotte is een beer een lobbjes, een goeie lobbjes, je hoeft heus niet bang voor hem te zijn. Ja, kijk eens, als je hem aanvalt, dan is hij niet voor de poes, maar overigens is hij een goeie sul, die graag speelt, en ook graag heeft, dat je met hem speelt.”

„Ga nou!” zei m'n moeder.

„Serieus,” hield Van Buren vol, „een beer doet de mens dikwijls na. 't Stomste wat je kunt doen, als je hem ziet, is aan de haal gaan; dan zet hij het ook op een lopen, en natuurlijk vlak achter je aan. Als die achtervolging wat lang duurt, gaat hij zo in z'n spel op, dat hij met je wil sollen. Dan slaat hij naar je, en ja, als je zo'n oplawaaijer krijgt van een beer, nou ja, je begrijpt dat wel.”

„Je kunt me nog veel meer vertellen,” zei tante, „maar als ik een beer tegenkom, ga ik toch niet met hem spelen.”

„Zo, je gelooft het niet; wel, dan zal ik je eens vertellen hoe ik m'n grootste beer heb gevangen,” vervolgde hij.

„Ik had sporen in de sneeuw gevonden. 't Had nog niet hard gevoren, dus ik groef een valkuil in de grond. Ik overdekte die met boomtakken, en juist was ik daar mee gereed. . . . laat me toch de beer op twintig meter afstand naar me staan kijken.”

„En toen ging hij ook een kuil graven zeker?” lachte oom, „een voor jou dan.”

„Laat me uitpraten,” zei Van Buren, „ik kan je vertellen, dat ik toch beduusd stond te kijken. Weglopen was onzin, dus bleef ik staan, stijf als een stok, net als de beer. Een ogenblik later krabt die beer aan z'n oor. Ik krab aan m'n oor.

De beer houdt op en kijkt me strak aan. Ik houd op en kijk hem strak aan.

De beer krijgt jeuk aan z'n staart, hij bijt er naar, en springt een paar keer rond, happend naar z'n staart. Ik krijg geen jeuk, maar spring toch rond, en hap naar het plekje, waar m'n staart zou zitten, als ik een beer was.”

„Ik dacht dat een beer geen staart had,” zei tante.

„Een kleintje,” zei Van Buren prompt.

„Nou,” ging hij verder, „daar stond die beer toch heel gek bij te kijken.”

„Kan ik me indenken,” lachte oom, „ik zou ook gek kijken, als ik jou naar je staart zag springen.”

't Hele gezelschap schaterde.

„Val hem nu niet telkens in de rede,” zei ik.

„Jij weet, hoe je tegenover een jager moet staan: zwijgen en luisteren,” prees Van Buren.

„Nou, en wat deed u?” vroeg ik.

„Die beer bleef verstomd staan kijken, zoals ik zei. En ik ook. Maar dat duurde zo lang, dat ik dacht: als 't zo doorgaat, staan we hier vanavond nog, en ik probeerde de rollen om te draaien. Ik zette m'n handen op m'n heupen en begon te wiegen. En jawel hoor, de beer ging rechtop staan, zette z'n handen in de heupen en schommelde mee.

Zo, dacht ik, nou heb ik je. In een boog draaide ik om hem heen, en hij draaide mee. Ik wiegde, en hij schommelde. Ik begon er bij te fluiten en maakte dansbewegingen. De beer

probeerde misschien ook te fluiten, wat niet lukte, want hij bromde en . . . danste.

Ik berekende: als ik een halve kring gemaakt heb en de beer ook, dan staat hij straks op hetzelfde plaatsje, waar ik nu sta. En laat dat precies uitkomen; een paar minuten later staat de beer net achter de kuil.

Ik bleef stokstijf staan. De beer idem. Opeens riep ik: „Woef” en sprong een meter op hem af. De beer riep: „Woef” en sprong . . . precies op het rijshout en tuimelde hals over kop in de kuil.”

„Zeg, Van Buren,” lachte vader, „ik begin jou van oneerlijkheid te verdenken, want dit is al het derde berenverhaal, dat je ons vertelt, en we hebben nog maar één huid van je gezien, 't is duidelijk dat je er twee achtergehouden hebt.”

„Man, dat was in de winter, toen ik in Sheboygan woonde.” „Dat was in de tijd, dat er bij Sheboygan nog beren huisden,” zei oom, „zo'n kleine honderd jaar geleden.”

„Dit is m'n laatste jachtverhaal, dat ik jullie vertel,” deed Van Buren gekrenkt, „maar je zult me nog wel eens nodig hebben.”

En een week later hadden we hem inderdaad nodig, maar toen lachten we niet.

't Was een maanlichte avond, en het vroom dat het kraakte. We zaten gezellig rond de open haard en wierpen maar blokken hout op het vuur. Alleen moeder en Van Buren zaten wat terzijde bij het nieuwe spinnewiel, en hij wees haar hoe ze het best een mooie, gelijke draad kon krijgen.

Opeens hoorden we in de schuur gestamp en gerommel.

„Da's dat paard weer,” zei vader, „die wordt knap chagrijnig op z'n ouwe dag, ik moest hem maar wat apart zetten, gister heeft hij z'n kameraad ook al gebeten.”

Vader trok z'n jas aan en ging naar buiten.

Een halve minuut later hoorden we hem een schreeuw uitstoten, die door merg en been ging.

We vlogen naar buiten, en . . . bleven verstijfd van schrik staan. Boven op het afdak naast de schuur stond vader en beneden zagen we een beer op z'n achterste poten rondlopen, blijkbaar zoekend naar een geschikt opstapje, waarlangs ook hij op het afdak kon klauteren. In de sneeuw lagen enkele dunne boomstammen, die al een paar dagen tegen de schuur hadden gestaan, en die vader waarschijnlijk had weggestoten, nadat hij ze gebruikt had om in z'n angst het afdak op te klimmen.

Toen de beer ons zag, bleef hij een moment als versteend staan, maar dan wendde hij zich van vader af en kwam grolend op ons af.

Natuurlijk waren we in minder dan geen tijd weer in huis en sloegen de deur achter ons dicht. Duidelijk hoorden we het monster snuiven en aan het hout krabben. Maar een paar minuten later werd het weer stil.

„Hij gaat weer op vader af,” kreunde moeder. „O, Van Buren, wat moeten we doen?”

Van Buren greep vaders geweer van de wand en keek of het geladen was.

„Ik moet m'n eigen geweer hebben, hè!” zei hij spijtig, „dit is maar hagel, en daar schiet je geen beer mee dood.”

Een moment twijfelde hij. We keken allen in spanning naar hem.

„Ja, ik moet m'n eigen geweer halen,” zei hij weer, „enfin, hier houd ik hem misschien even mee van 't lijf.”

Hij blies de lamp uit en keek door het venster.

„Zie je hem?” vroeg moeder angstig.

„Nee,” schudde Van Buren.

„O, vader!” kreunde Toos.

Van Buren legde de vinger op de mond.

„Houd de deur los,” fluisterde hij, „dat ik weer binnen kan vliegen.”

Geruisloos opende hij de deur en sloop uiterst behoedzaam naar buiten. Moeder, bevend over al haar leden, sloot de deur, maar hield de knop in de hand. Ik keek door 't venster.

„Zie je wat?” vroeg moeder.

„Nee,” schudde ik.

Op de witte vlakke, die daar lag, klaar-helder, was geen levend wezen te bekennen. De schuur kon ik vandaar niet zien, die lag schuin achter het huis.

Het duurde uren, dat ik daar stond, zo leek het me tenminste. Onze angstgedachten waren bij vader, en ieder ogenblik vreesden we een kreet te zullen horen, die ons vertelde dat de beer hem achterna klauterde.

Opeens kon moeder het niet langer uithouden, ze rukte de deur open, liep naar buiten en schreeuwde: „Gerrit! Een beer! Een beer.”

Een ogenblik later stoof ze weer binnen, en sloeg de deur met een slag dicht.

Ja, Van Buren bleef weg, 't was duidelijk dat moeder andere hulp inriep.

Toos stond te trappelen en handen te wringen.

„Daar is-t-ie!” riep ik gesmoord.

„Wie?”

„De beer! Houdt de deur dicht!”

Het volgend moment stond het ondiep voor de deur. Het richtte zich op de achterpoten op en krabbelde aan de balken. Ik trok mezelf terug en bleef op een meter van het venster staan kijken, rillend.

Opeens uitten we alle drie een gil: vlak voor het venster verscheen de verschrikkelijke berenkop, die onbeweeglijk naar binnen staarde.

Tegelijk viel er buiten een schot. Een ijselijk gebrul weer-

klonk. De berenkop verdween snel. Weer een schot. Toen werd het stil.

We hadden elkaar vastgegrepen in de kamer en stonden een minuut bewegingloos. Toen waagde ik het om naar het



venster te gaan.

„Daar ligt-ie,” schreeuwde ik, „hij is dood.”

Voor het raam, stuiptrekkend, lag de beer.

Op een afstand stond Van Buren af te wachten, of dit het einde was.

Toen het dier een paar minuten stil lag, hoorden we Van

Buren roepen: „Hij is-t-er geweest, Wiegers. Kom d'r maar af, kerel.”

Een paar minuten later liepen ze met een boog om de dode beer heen en kwamen binnen.

Dat was een ontspanning! Alle drie vlogen we vader om de hals, en toen we een ogenblik tegen elkaar aan stonden, een zwijgende groep, was er zeker geen van ons, die God niet dankte uit de grond van z'n hart.

Toen ging moeder naar Van Buren toe. Ze legde haar hand op z'n schouder. „Dank je, dank je,” murmelde ze.

Van Buren was blijkbaar al over de schrik heen. Hij deed de deur open, keek naar het dode lichaam en zei: „Da's m'n vierde beer, daar ben je nou zelf bij geweest.” En hij trok een gezicht als na een jachtverhaal.

XV

DE SCHOOLMEESTER

De ganse, lange winter had ik zo goed als geen werk. Ik kloofde wat hout, hielp moeder bij het spinnen, molk de koeien en hield de stal schoon. Maar dat was niet genoeg om m'n dag te vullen.

„Stuur de jongen bij mij,” zei de schoolmeester eens.

M'n moeder keek vragend.

„O, er is bij mij altijd wel wat werk te doen,” lachte hij.

Moeder knikte veelbetekenend, maar scheen toch niet van plan, om me keukenmeisje bij de schoolmeester te maken.

„Ik heb een andere bedoeling, Gerda!” zei hij toen ernstig.

„Die jongen loopt al jaren langs de kant van de weg, zonder een letter te leren. Z'n zusje is hem ver voor. Dat is toch niet zoals het hoort. Stuur hem bij mij, en ik zal hem Engels leren lezen en schrijven.”

Daar had ik onmiddellijk oren naar. En moeder weifelde niet lang. „Ik zal er met z'n vader over praten,” zei ze.

De volgende morgen reeds ging ik naar het huisje van de schoolmeester. Ik had een stuk lei bij me en een paar griffels; dat was m'n hele schooluitrusting. Ik schaamde me er wel een beetje voor.

„O, dat is prachtig,” zei de schoolmeester, „jij hebt het schrijfmateriaal, en ik heb de boeken. Laten we beginnen.”

Hij had een eenvoudig stukje Engels voor me opgezocht.

„Zo,” zei hij, „je hebt in de jaren dat je hier bent wel genoeg

Engels opgeraapt, om dit te lezen. Steek maar van wal."

Ik bracht er een pover beetje van terecht.

„Dat gaat al beter dan ik verwachtte," prees hij.

Ik keek hem ongelovig aan.

„Zeker, jong," hield hij vol, „over drie maanden lees je alles. Luister nu naar mij."

Hij las de bladzij hardop voor.

Nooit zal ik vergeten welk een indruk dat op me maakte. Hij had plotseling een heel andere stem, zo welluidend en zulk een prachtige leestoon, dat ik meende tegenover de knapste onderwijzer van heel Wisconsin te zitten.

Toen hij klaar was, zei ik uit de grond van m'n hart: „Wat is dat prachtig!"

„Zo doe jij het over een jaar ook," verklaarde hij.

Ik wierp m'n hoofd opzij, alsof ik zeggen wou: „Ga nou!"

„Zo doe jij het over een jaar ook," herhaalde hij eenvoudig.

„Dat kan ik nooit geloven," zei ik.

„Heb je geduld?" vroeg hij.

„Ik wil het wel hebben," antwoordde ik.

„Zul je 't niet saai vinden, als ik je iets twintig keer laat doen?"

„Nee," beloofde ik.

„Ik lees de eerste zin nog eens voor," zei hij, en begon meteen.

„Nu jij," vervolgde hij.

Ik trachtte hem na te doen, vijf-, zesmaal. Toen de tweede zin, vijf-, zesmaal. En de derde, de vierde en de vijfde zin.

„Schrijf nu dat stukje over en maak geen enkele fout," beval hij.

Ik schreef het over.

„Goed," zei hij, toen hij geen fouten vond. „Nu zeg ik het je voor, en jij schrijft het op."

Hij dicteerde me. 't Wemelde van fouten.

„Over," zei hij, toen we alle fouten besproken hadden.

Ik maakte nog enkele fouten, die weer bekeken en besproken werden.

„Over,” zei hij en dicteerde opnieuw.

Ik had geen enkele fout meer.

„Goed,” prees hij, „’t is middag. Pauze.”

„Is ’t nu al middag?” vroeg ik verbaasd.

„’t Is halfeen; we zijn ruim drie uur bezig geweest.”

„Wat vliegt die tijd!”

„Bij alles wat je goed en graag doet, vliegt de tijd. Eten!”

We aten. Hij las een hoofdstuk uit de bijbel, en weer was ik verwonderd over z’n wondermooie gave van lezen.

Hij ruimde met een paar brede bewegingen de tafel op, veegde de kruimels in z’n hand en wierp ze buiten. Aan kopjes wassen deed hij blijkbaar niet. Dat had ik trouwens al meer bemerkt; op het aanrechtje was het altijd een ongelofelijke rommel.

„Ziezo, we gaan een eindje lopen,” zei hij.

We wandelden een half uurtje door de vrieskou en keerden terug.

Hij greep een boek, en ik wachtte bijna eerbiedig.

„From now I don’t speak but English to you,” zei hij.¹

Ik had geen tijd om verwonderd te kijken; de les begon.

En zo startte ik met Engels.

De lessen waren grondig. De schoolmeester had een onuitputtelijk geduld. Hij legde uit, verklaarde, besprak, maar als alle moeilijkheden waren doorgenomen, eiste hij dat ik het werk foutloos maakte. Hij was verwonderlijk zachtmoedig en tegelijk onvermurwbaar streng.

Die ganse winter heeft hij mij z’n onvergetelijke lessen gegeven. Niet steeds op vaste tijden, want de schoolmeester had een natuur, die zich nu eenmaal niet aan een vaste regel kon binden.

¹) Van nu aan spreek ik alleen maar Engels tegen je.

Hij woonde moederziel alleen in het bos. Hij was nooit getrouwd geweest, en verlangde er blijkbaar ook niet naar dat te zijn. Hij hield van de vrijheid en van de eenzaamheid.

Een wonderlijke man. Hij kon werken, zo hard en zo lang, dat het je verwonderde, dat hij er niet bij neerviel. Dan dook hij om zo te zeggen in z'n werk onder. Een ganse lange zomerdag van zonsopgang tot de schemering vlogen de spaanders er af. En dat hield hij weken vol, noest en zwijgzaam werken. Maar dan kwam er opeens een week, dat hij er volmaakt de brui aan gaf. Dan slenterde hij wat rond, de handen in de zakken, dan maakte hij wandelingen van uren in de omtrek, hij bracht een bezoekje bij de tien of twaalf farmers, die in de streek woonden.

Hij was uitermate behulpzaam, altijd gereed om desnoods z'n ganse dag te besteden om z'n buurman te helpen, maar als hij z'n vrije week nam, stak hij geen hand uit. Dan kon hij tegen een boom leunend, de handen in de zakken, gemoedelijk naar het beulen van een ander staan kijken.

In de winter ging hij soms op een jachttrip, die dagen kon duren, maar hij zat soms ook twee weken thuis. Het enige, waar hij zich dan mee bezighield, was lezen en — in die denkwaardige winter — mij les geven. Hij had een kast vol beduimelde en verformfaaide boeken. Die had hij alle minstens tweemaal, en vele vier of vijf keer gelezen.

„Als je een boek leest, moet je het tot je eigendom maken,” zei hij, „anders moet je 't niet kopen.”

In z'n huis was het meestentijds een rommeltje, alles lag door elkaar, de potten en pannen waren vuil, sommige letterlijk met een korst bedekt. Tot hij op een goeie dag een schoonmaakwoede kreeg, en alles radicaal onder handen nam. Na een paar dagen stond alles dan weer op z'n plaats, en sommige pannen glommen dan werkelijk.

Als de man alleen in z'n huisje gewoond had, zou de orde,

die hij geschapen had, wel een paar weken hebben kunnen duren, behalve dan wat de afwas betrof, die zich op het aanrecht alle dagen meer opstapelde. Maar hij had een paar huisgenoten, die er grondig voor zorgden, dat er steeds een gezellige rommel en wanorde in z'n kamer en keuken heerste. De schoolmeester leefde namelijk met twee bevers en een kater.

Laat ik dadelijk zeggen, dat de kater niet de meeste schuld had aan de bende daar in huis; die kon zo voorzichtig tussen de potten en pannen, de borden, de kistjes, de flessen en kruiken doorlopen, dat het volslagen ongerijmd zou zijn om te veronderstellen, dat hij iets omwierp, laat staan scherven maakte.

Maar de bevers! Lieve help, de bevers! Die konden elkaar zo heerlijk, zo allesvergetend achterna zitten, dwars over en door de hele rommel, dat het een oorverdovend gerammel van vaatwerk, emmers en ketels werd.

Ik begrijp niet, dat de schoolmeester nog altijd borden en kommen van aardewerk kocht; vroeg of laat gingen ze toch aan gruzelementen. Maar als hij naar Green Bay ging, kon je er van op aan, dat hij een stel rode of blauwe borden en dergelijk spul mee zou brengen.

„Ik hou van mooi beschilderd aardewerk,” zei hij, en zat een kwartier lang naar een kom te kijken, waarop een mollig rood engeltje onder een Chinees afdak zat.

Hij kon ook wel zeggen: „Ik houd van scherven,” want ter weerszijden van z'n deur had hij een paar enorme cementen bloembakken gemaakt, waarop hij honderden rode, gele, groene en blauwe scherven had aangebracht, zo tegen elkaar aangepast, dat je op 't eerste gezicht dacht, dat de bakken van scherven waren opgebouwd.

In de zomer waren de bevers weinig binnenshuis, ze zwommen in de rivier, die vlak bij het huis van de schoolmeester

stroomde; maar 's winters hielden ze blijkbaar van de warmte en zaten soms weken in huis, zonder naar de rivier om te zien. Onder het aanrecht was een afgeschoten ruimte, waar het brandhout lag. In een hoek daarvan hadden de bevers een hol gegraven, dat waarschijnlijk tot ver buiten de woning liep. Daar sleepten ze alles heen, wat van hun gading was. Als de schoolmeester iets kwijt was, zei hij gemoedelijk: „'t Komt wel weer terecht, 't zal in 't hol zitten.” En inderdaad, na weken vonden we het in de houtbak. De bevers hadden er dan blijkbaar lang genoeg mee gespeeld en waren het beu geworden.

Terwijl ik deze dingen hier neerschrijf, bedenk ik, dat er onder de Hollandse jongens, die dit lezen, zullen zijn, die zeggen: maar wat bezielde die schoolmeester toch, om zo'n paar rare snaken tot z'n huisgenoten te maken?

Ja, om dat te begrijpen, moet je toch eigenlijk bevers kennen. Laat ik dadelijk zeggen, dat er maar heel weinig mensen zijn, die bevers werkelijk kennen. Zo op het eerste gezicht zijn het een tikje griezelige dieren. Ze herinneren je aan ratten, grote ratten dan. Ze hebben een platte, schubachtige staart, wat hun ook al een vreemd aanzien geeft.

Maar als je ze van naderbij bekijkt, bestaat hun pels uit een heerlijk zacht, dik bont, waar je wel graag eens met je hand in wilt woelen.

En hun oogjes! Ach, die oogjes kunnen zo lief, zo onschuldig kijken, dat je elke gedachte aan engheid of griezeligheid voorgoed verliest.

Bevers zijn inderdaad de liefste diertjes, die een mens zich kan indenken. En ik kan heel goed begrijpen, dat de schoolmeester, die ten slotte toch een verschrikkelijk eenzaam leven had, zulke gezellige huisgenootjes voor geen geld van de wereld had willen missen. De last, die ze veroorzaakten, nam hij dan maar op de koop toe. En och, dat kostte de school-

meester niet veel moeite, want met orde en zindelijkheid nam hij het niet zo nauw.

Ja, ik ben er zelfs van overtuigd, dat er heel wat nette Hollandse huismoeders zijn, die, als ze zo'n paar heerlijke schelmen in huis hadden, wel tienmaal zouden zuchten: maar die kun je toch niet houden, en elf keer zouden zeggen: ach, maar de schatten wegjagen kan ik toch ook niet.

Als ze het met hun bouwwoede wat te erg maakten, en alles wat ze te pakken konden krijgen, op een stapel sleurden, en een standje kregen van de schoolmeester, dan hielden ze plotseling op met werken, keken hem aan, alsof ze wilden zeggen: maar baas dan toch, zie je nou niet hoe hoog ernstig we onze taak opvatten, begrijpen mensen daar dan niets van? En als de baas z'n gezicht dan strak hield, en zei: „Foei toch, kijk me nou die bende eens aan,“ dan kwamen ze net als twee verdrietige kinderen op hem toelopen, zaten op hun achterpootjes bij z'n benen, trokken hem zacht aan z'n broek en klaagden tot hij ze op z'n knieën nam en ze troostte. Dan kropen ze langs z'n armen omhoog, gingen op z'n schouders zitten en legden hun kopjes tegen z'n wangen aan.

Ja, jongens, ik weet stellig dat jullie moeders tegen zoveel schattige aanhaligheid niet op zouden kunnen.

Och, als de schoolmeester thuis was, of in de buurt van z'n woning werkte, dan viel het met de wanorde, die de bevers veroorzaakten, nog wel mee. Maar wee, als hij enige dagen uitbleef! Als hij dan terugkwam, vond hij de hele boel op z'n kop staan. Dan hadden ze b.v. alle houtblokken, alle potten en pannen voor z'n bed gesleept, en net zo lang gebouwd en gestouwd tot de stapel zo hoog was, dat ze er langs op het bed konden klimmen. En hadden ze dan even een heerlijk hol! Doodvermoeid van het werk vielen ze in slaap, warm tegen elkaar aangekropen.

Zo vonden we ze eens toen we binnenkwamen. Ze sliepen



zo vast als een marmot. De schoolmeester liet ze slapen, maar tegen de avond maakte hij ze wakker. Ze bromden verwijtend, en toen hij ze wou opnemen, gilden ze als verwend kinderen. De schoolmeester was zo goed niet, of hij moest ze laten liggen; die nacht sliep hij bij ze, aan elke kant van z'n hoofd lag er één warmpje tegen z'n baard aangedrukt.

Een andere keer riep de schoolmeester me binnen en wees naar z'n leunstoel, de enige die hij bezat. Ik sloeg de hand voor de mond, en wist werkelijk niet of ik moest schrikken of lachen. De bevers hadden alle vier de poten van de stoel bij stukjes en beetjes afgeknaagd, zodat de zitting vlak bij de grond was gekomen, en in het kuiltje van de grootvaderlijke, fluwelen leunstoel lagen ze heerlijk te kroelen en keken ons

aan alsof ze zeggen wilden: hebben we hem dat eens fijntjes gelapt!

De schoolmeester krabde zich achter het oor en zei: „Ja, nou kan ik wel een nieuwe kopen, maar die dingen zijn zo stijf en hard, het duurt twintig jaar eer een stoel werkelijk lekker zit.” Bij zulke gelegenheden verwonderde het me telkens weer, dat hij nooit boos werd.

Eens zei ik dat tegen hem.

„Dat zou onbillijk zijn,” antwoordde hij.

„Hoe zo?” vroeg ik, „ze maken het er toch wel eens naar, de deugnieten.”

„Een bever hoort in het water, daar heb ik ze uitgehaald; daarmee heb ik een zonde tegen de natuur begaan, en ik moet sportief de gevolgen dragen.”

„Ja,” overlegde ik, „maar je kunt ze toch wel iets afleren.”

„Met hardheid misschien wel, maar dat zou plagerij zijn; dacht je dat een bever ooit kan begrijpen, waarom ik boos word als hij de paal van m'n portiek afknaagt? Dat is z'n natuur. In het bos doet hij soms weken niet anders dan bomen afknagen. Als er dus vandaag of morgen een boom op m'n huis valt, die de bevers hebben gerooid, dan moet ik dat nemen. Het enige wat ik kan doen is de bomen en palen met plaatijzer bekleden, wat ik dan ook gedaan heb.”

XVI

HET ONRUSTIGE HART

De winter was lang en bar. Sneeuwstormen en strenge vorst wisselden elkaar af. De wijde wereld was wit, maandenlang. De heuvels blonken en in de dalen lag een grijs-blauwe schaduw. Farms waren er niet meer te zien, ze waren slechts ondergesneeuwde uitstulpsels van de aarde geworden. De holle weg, die langs het huis van de schoolmeester en langs onze blokwoningen liep, was dichtgewaaid. Na iedere sneeuwstorm duurde het dagen, eer we hem weer begaanbaar gemaakt hadden.

Een sneeuwploeg kwam hier niet; dit was het eind van de wereld, waar nog een handjevol mensen woonde, dat in die grote wereld blijkbaar geen plaatsje had kunnen vinden.

Van werken buitenshuis was verder geen sprake. De mannen brachten hun tijd zo'n beetje zoek in de schuur, maar het grootste deel van de dag zaten ze binnen. Ze sponnen of praatten of lazen een oud boek. En 's avonds zaten ze vaak bij elkaar rondom het haardvuur. Ze vertelden elkaar lang vergeten verhalen, die ze zich nu weer herinnerden, omdat de tijd om te denken eindeloos was. Ze maakten samen plannen voor de bewerking van de farm, als eens het voorjaar zou gekomen zijn. In één woord, ze verdroomden de winter, de lange winter.

Zo af en toe gingen ze met de schoolmeester op de jacht. Vaak brachten ze een hert mee. Dan was er weer een dag van

een beetje bedrijvigheid; het hert moest geslacht worden en de huid bereid. Gebrek aan vlees hebben we zodoende niet gekend.

Ik behoefde op de farm in het geheel niet meer te werken; alle dagen trok ik naar de schoolmeester, om z'n lessen te volgen.

Toen hij me in het begin voorspiegelde, dat ik binnen weinig maanden het Engels behoorlijk zou spreken en schrijven, geloofde ik hem maar half. Doch ik moet zeggen, z'n lessen hebben me in een ongelofelijk korte tijd zo ver gebracht, als ik nooit had kunnen dromen.

En niet alleen, dat ik als elke goed onderlegde leerling kon spreken en schrijven; hij leerde me ook denken. Dat deed hij aan de hand van leeslessen of boeken. Hij stelde me vragen, waarop ik pas de volgende dag antwoord mocht geven, zodat ik gedwongen was na te denken. Hij liet me tientallen boeken lezen en eiste dat ik het gelezene verwerkte. Zodoende leerde ik de geschiedenis en de aardrijkskunde niet als een droog lesje of als een rij jaartallen en plaatsnamen bezien, maar als een belangwekkend stuk van het grote leven der mensen. Telkens vroeg hij me: waarom zou die vorst zo gehandeld hebben? of: verklaar me nu eens hoe het komt, dat in die streek zo weinig mensen wonen. Ach, het waren ten slotte slechts eenvoudige vragen, maar ze hebben mij, domme boerenjongen, leren lezen en nadenken.

Als ik hem zo hoorde redeneren, kwam dikwijls de vraag bij me op: waarom zou zo'n man hier in dit verlaten oord hout-hakker geworden zijn? Soms zinspeelde ik daarop, maar dan deed hij of hij m'n bedoeling niet begreep en ging er niet op in.

Ik geloofde stellig, dat hij een voorbeeldig mens moest geweest zijn, z'n leven lang, want hij haatte onoprechtheid. Hij was een eenvoudig kind van God, die voor het aangezicht van

z'n Vader leefde, wetende dat hij Hem alle avonden eerlijk rekenschap moest geven van z'n dag.

Een ander ding dat ik maar nooit kon begrijpen, was z'n innerlijke drang om af en toe te gaan zwerven. Als ik hem, toen ik hem nog maar kort kende, er op uit zag trekken, om enkele dagen van het een naar het ander te dolen, dacht ik: dat doet hij voor een veranderingetje, hij heeft het ook eenzaam zonder vrouw of kind. Maar later merkte ik meermalen, dat er een onrust in hem werkte een paar dagen al, voor hij wegging. Wegliep, had ik bijna geschreven, want er was een soort gejaagdheid in z'n doen die dagen, en plotseling ging hij er vandoor, zonder om te zien.

Op zekere dag was hij stil en teruggetrokken geweest. 't Was me alsof hij met een gedachte rondliep, die hij nog in z'n binnenste verborgen hield, maar die hij straks zou uitspreken. Tegen de avond stond ik voor het raam naar buiten te kijken. De heuvelruggen gloeiden rood in het licht van de ondergaande zon.

De schoolmeester kwam naast me staan en tuurde over de velden in hun vreemde glans. Hij stiet de deur open. Een fijne vrieskou stroomde binnen, en ik hoorde hem met stille ademrukjes de lucht insnuiven. Toen zuchtte hij, deed een stap vooruit en staarde weer onbeweeglijk, de kin iets geheven, zoals ik soms een hert roerloos had zien staren.

„Morgen ga ik naar Green Bay,” zei hij opeens.

Ik keek hem verwonderd aan.

„Maar dat kun je toch niet doen,” wierp ik tegen.

„Waarom niet?”

„Gister hebben we pas sneeuwstorm gehad, de weg is onbegeaanbaar.”

Hij lachte schor.

„Dacht je nou, dat de schoolmeester, als hij z'n sneeuwschoenen aan heeft, naar begaanbare wegen vraagt?”

„Er kan wel weer een sneeuwstorm komen, de zon is violet-rood en het licht is zo vreemd.”

„Ja, vreemd hè?” zei hij met een wondere glimlach.

„’t Is of ginds duizend rozen bloeien,” zei ik, „’t is prachtig, maar ik ben er bang voor.”

„Er komt geen sneeuw, ’t zal vriezen dagen aan een stuk.”

„Toch moet je niet gaan,” zei ik en herhaalde: „ik ben bang voor dat vreemde licht.”

Hij wachtte even; dan zuchtte hij: „Ik moet gaan.”

Weer keek ik hem verwonderd aan. Hij glimlachte, maar er lag iets als pijn om z’n mond.

„Vraag nu niet meer,” zei hij vriendelijk.

De volgende dag zag ik hem voorbij ons huis stappen. Hij leek heel opgewekt, want hij zwaaide met z’n stok, roepend: „Bye, bye.”¹⁾

Hij bleef drie dagen weg. Al die tijd was ik ongerust over hem, waarom, dat wist ik eigenlijk zelf niet, want het was waar, de schoolmeester kon zich werkelijk wel redden in de barre sneeuwwoestijn.

Ik was kinderlijk blij toen ik hem tegen de avond van de derde dag opeens langs het raam zag lopen. Z’n gang was verre van kwiek, maar dat was ook geen wonder na zo’n vermoeiende tocht.

Bovendien had hij inkopen gedaan en was dus beladen met z’n grote rugzak.

Ik riep: „Wacht even, schoolmeester, ik zal je helpen dragen.”

„Maar kom toch binnen,” zei moeder, „en drink een kom koffie.”

„Nee, Gerda,” zei hij, „ik ben zo moe, dat ik bij je haard in slaap zou vallen, als ik eenmaal rustte. Ik geloof, dat ik oud word.”

¹⁾ Tot ziens.

„Ik zal alles voor je dragen, schoolmeester,” lachte ik en greep hem z'n pak af.

We gingen. Hij zag er werkelijk vermoeid uit.

„Hoe oud ben je al?” vroeg ik onderweg.

„Ik ben vijf en dertig jaar ouder dan m'n baard, en diè wordt al helemaal grijs, dus hoe oud moet ik dan wel niet zijn?”

Ik moest er even over denken, wat nu eigenlijk het dwaze van de grap was.

„Ik ben benieuwd wat de schelmen nu weer hebben uitgevoerd,” zei hij mat, alsof hij er tegen opzag, dadelijk aan het opruimen te moeten.

„'t Is altijd wat nieuws, hè?” lachte ik.

„Ze hebben me nog nooit twee keer hetzelfde verkocht,” antwoordde hij en zuchtte weer. Hij bleef even staan, nam z'n hoed af en droogde z'n voorhoofd met een grote, rode zakdoek af.

„Zweet je nou?” vroeg ik verwonderd.

„Ik zweet en ik ben koud,” zei hij.

„Zal ik vooruitlopen en vuur aanleggen?” stelde ik voor.

„Nee,” schudde hij.

„'t Zal koud zijn, hoor, er is in drie dagen niet gestookt.”

„Blijf maar bij me,” zei hij met een vreemde stem. Hij lei z'n hand op m'n schouder en stapte moeizaam voort. Het overige van de weg zeiden we slechts een spaarzaam woord.

Bij het huisje gekomen keek ik door het raam, maar ik kon niets onderscheiden, de ruiten waren met ijsbloemen bedekt.

De schoolmeester opende de deur en . . .

Ik zal nooit vergeten welk schouwspel we zagen.

In een hoek van de kamer zaten de bevers op of liever in een grote hoop papiersnippers. Ze hadden alle kranten, alle tijdschriften, alle zakken, kortom alle papier dat ze te pakken hadden kunnen krijgen, aan snippers gescheurd en hadden er een heerlijk zacht bed van gemaakt.

Maar dat was nog niet het ergste. Toen we binnenkwamen, zagen we, dat ze een paneel uit de boekenkast hadden geknaagd en danig gegrasduind hadden in de grootste schat van de schoolmeester. Boven op de stapel papier lag een halfverscheurd boek, en de bevers hielden samen in hun pootjes een grote uitgave van Robinson Crusoe, toevallig opengeslagen bij een plaat, waarop de natuurmens onder z'n eigengemaakte parasol liep. Het leek of ze er met al hun beververstand naar zaten te kijken.

Ik zou in een daverende lach zijn geschoten, als ik niet dadelijk begrepen had, welk een ramp dit voor m'n vriend betekende. Ik keek hem aan. Z'n armen gingen de lucht in.

„Maar dat is toch al te verschrikkelijk!” riep hij en liep op de bevers toe, alsof hij ze beide een vuistslag wilde geven.

De bevers liepen niet weg. Ze lieten hun boek vallen, hieven de pootjes beschermend voor hun kopjes en wachtten ineengedoken de slag af, terwijl ze met één oog verbijsterd langs hun handje keken.

Ik zag de armen van de schoolmeester zakken en slap langs z'n lijf vallen. Een ogenblik stond hij wanhopig te kijken, en ik was werkelijk bang, dat hij zou gaan huilen.

Toen liet hij zich op een stoel zakken, sloot de ogen en vroeg zacht: „Wil je m'n bed klaarmaken?”

Toen pas begreep ik dat hij ziek moest zijn.

Ik maakte z'n bed in orde en stopte hem warm toe. Hij glimlachte flauw. Daarna legde ik vuur aan, heette water en legde een paar warme kruiken aan z'n voeten.

Het begon donker te worden.

„Zal ik koffie zetten en brood klaarmaken?” vroeg ik.

„Koffie,” zei hij, „geen brood.”

Ik gaf hem een kom koffie.

„Nu zal ik naar huis moeten,” zei ik.

„Ga niet weg,” bedelde hij.

„Goed, ik kom terug, maar ik moet het thuis gaan zeggen,” antwoordde ik.

„Ga niet weg,” herhaalde hij, „ik ben bang.”

Ik schrok.

„Bang? Voor wat?”

„Ik voel me als toen ik een jongetje was,” zei hij zacht.

Hij heeft koorts, dacht ik, hij ijlt.

„Maar ik moet ze thuis toch waarschuwen,” twijfelde ik.

„Je vader komt wel, als je wegblijft,” zei hij als een dwingend kind.

„Goed dan, hoor,” troostte ik, „ik blijf hier. Ik ga de kamer wat opruimen, slaap nu maar.”

„Ja, ja,” zei hij en z'n stem bibberde.

Ik stak de lamp aan en begon de papierhoop te doorzoeken. Er was gelukkig maar één boek verscheurd, dat zag ik al gauw. Ik wierp de hele rommel in de haard, schiep orde in de kamer en in de boekenkast. Onderwijl keek ik voortdurend naar de zieke. Hij sliep, z'n adem ging zwaar.

Na een uur kwam vader inderdaad.

„Waar blijf je toch, jongen?” was z'n eerste woord.

Ik legde de vinger op de mond en wees naar het bed. „Hij is ziek,” fluisterde ik, „en hij wil dat ik hier blijf.”

„Ziek?” vroeg vader, „de schoolmeester ziek?”

„Ja, hij heeft vast een zware kou gevat,” zei ik.

„Vind je 't niet vervelend, hier alleen te moeten blijven?” vroeg vader.

„O, nee, ik slaap op de bank.”

„Anders blijf ik bij je, hoor.”

„Welnee, vader, gaat u maar, ik ben hier thuis als op onze eigen farm.”

„Maar heb je dekens?”

„Daar liggen hertenvellen en een berenhuid.”

„Nou, toe dan maar,” besloot vader. Hij boog zich over de

zieke, en was zeker nogal gerustgesteld door z'n geregelde ademhaling.

„Dag, jongen.”

Vader ging.

En ik bleef alleen bij m'n zieke vriend. Nu had hij mij nodig. De gehele nacht door sliep hij, maar z'n gedachten waren onrustig, want telkens weer begon hij met onsamenhangende woorden te praten. Eén keer hoorde ik hem duidelijk zeggen:

„Ja, moeder.”

Vreemd, dacht ik, dat die man na zoveel jaren nog met z'n moeder bezig is.

XVII

DE ZIEKENWACHT

De schoolmeester was hard ziek; hij was doodvermoeid en had hoge koorts.

„Er zal wel een dokter bij moeten komen,” zei moeder, toen ze hem de volgende morgen bezocht.
„Ik zal er eens met je vader over praten.”

Maar vader geloofde niet, dat een dokter bereid zou zijn een tocht van een paar dagen te maken voor één zieke, en dan nog wel op gevaar af door sneeuwstormen overvallen te worden.

Al de mannen en vrouwen van de nederzetting kwamen die morgen kijken, en ieder moest z'n oordeel zeggen. Ze waren het er vrijwel over eens, dat de schoolmeester een borstziekte had, zoals ze dat noemden. Tegenwoordig zou men zeggen pleuris of longontsteking. En samen maakten ze uit, hoe die ziekte bestreden moest worden: heetwaterverbanden, veel stomen in de kamer, warme melk, en dan nog wat eigenge-maakte drankjes tegen de hoest.

De verzorging namen moeder en ik op ons. Twee à drie uur per dag waren we samen in het huis van de schoolmeester, maar meestentijds was ik alleen met de zieke.

Ik deed m'n werk zwijgend. Veel had ik niet om handen; als men zo'n huishoudentje geregeld bijhoudt, is het een klein kunstje, om de zaak netjes te hebben.

In het begin voldeed het me zeer, de ordeloze kamer van de

schoolmeester keurig aan kant te houden, maar na enkele dagen begon die netheid me tegen te staan, ik vond het eigenlijk gezelliger in de rommel, de schilderachtige rommel van de schoolmeester, dan in die nette kamer, die met z'n opgelapte meubels nu echt een armelijke indruk maakte.

Ik deed zoveel mogelijk om m'n patiënt op krachten te houden, want ik besepte, dat hij door de hoge koortsen sterk verzwakte. Mij was altijd voorgehouden, dat flink eten het behoud voor een zieke betekende.

Wel, daar heb ik mezelf op geworpen: de verzorging van z'n maaltijden. Ik roosterde z'n brood, braadde het hertenvlees, schonk heerlijk sterke koffie op. En ik moet zeggen, ik had een dankbare patiënt aan de schoolmeester; hij had werkelijk een onverbeterlijke eetlust.

Ik bedenk nu, dat als stadsmensen zo'n tot over de oren ingepakte zieke, dampend van het zweet in z'n paardenkoorts, zes à zeven boterhammen met hompen vlees zagen verorberen en drie kommen hete koffie zagen opslobberen, ze in een onbedaarlijke lach zouden schieten.

Maar ik vond dat heel gewoon, en na zo'n maaltijd, waarbij ik het gevoel had, dat de zieke weer een bodem in z'n maag begon te krijgen, vroeg ik: „Nog een bordje pap? Ze is heerlijk dik, hoor.”

Je kon er inderdaad je lepel recht inzetten.

Na het eten lag hij dan rustig op moeder te wachten, die hem z'n heetwaterverband kwam aanleggen. Als dat afgelopen was, zonk hij achterover in het kussen en lag te staren, tot hij in slaap viel.

Dan had ik m'n stille ziekenwacht, uren, waarin ik niets had te doen dan te lezen en te luisteren naar het langzame tikken van de hangklok.

Soms ging ik geruisloos naar buiten om even in de frisse lucht te zijn. Daar was het grote zwijgen van de natuur; op de

eindelooze sneeuwvlakten was geen levend wezen te bespeuren, en het witte woud stond daar als in een doodslaap versteend.

Overdag had ik niet de minste last met de zieke, hij sliep, of lag stil te staren. Maar na het avondeten, als moeder weggegaan was, en het donker de kamerhoeken deed weggrauwen, draaide hij het hoofd naar het venster en keek naar buiten, alsof hij naar het licht zocht. Dan fluisterde hij vaak vreemde woorden, waaruit ik opmaakte, dat hij bang werd. Ik stak de lamp aan, maar de vlam mocht slechts laag branden, want er was maar weinig olie in de nederzetting. Dan viel hij in een onrustige slaap. Uren zat ik bij z'n bed en luisterde naar z'n ijl-dromen, waarin hij worstelde met boze verschijningen, en waarin hij smekend de naam van z'n moeder noemde.

Als een klein kind om z'n moeder schreit, geeft dat ontroering en medelijden. Maar wanneer een man op leeftijd z'n gestorven moeder roept en om haar klaagt, dan gaat dat door merg en been, dan sta je radeloos, dan zou je wel mee willen roepen: „Moeder, kom dan!”

Ik heb er soms stil bij geschreid en veel gebeden.

Na een week trad er gelukkig beterschap in; de koortsen verminderden sterk, en de boze dromen bleven weg.

Ik geloof nu, dat de behandeling, die de acht boeren en boerinnen hem gemeenschappelijk hadden toegedacht, nog zo dwaas niet was, al zijn ze zeker geen van allen doordrongen geweest van de ernst van de toestand; maar dat kwam wel, omdat ikzelf tegen niemand sprak over de angstdromen van m'n vriend. Het leek me, dat hij daarin een geheim openbaarde, dat niet voor mijn oren bestemd was, en zeker niet voor iedereen.

Er moest iets in het verleden van de man liggen, dat hem nu vreselijk kwelde, maar dat was iets tussen hem en z'n moeder, en nu die dood was, tussen hem en God.

De eerste dagen van z'n herstel sprak hij even weinig als daarvoor. Hij lag maar naar boven te staren, stil.

Maar de vierde dag zei hij: „Ik heb m'n moeder gezien, jongen.”

„Ja,” knikte ik.

„Weet je het?”

„Ik heb je haar naam horen noemen.”

Weer lag hij een poos te staren, een pijnlijke trek om z'n mond.

Toen zei hij: „Eens in m'n leven heb ik m'n moeder geslagen, jongen.” En meteen begon hij te schreien, stil en lang.

Dat is het verschrikkelijkste wat ik me kan indenken: een grote, stoere man te zien schreien; niet maar een paar tranen wegvegen, maar schreien als een kind, ontroostbaar.

Ik nam z'n hand en bleef bij hem staan. Geen woord kon ik uitbrengen.

„Dank je,” zei hij na een poos. Hij droogde z'n tranen.

De dagen gingen voorbij, de vreselijke dagen, waarin ik het ontzettend geheim met me omdroeg. De schoolmeester zweeg en streed.

Dan op een avond zei hij: „Ik wil je het nu zeggen, jongen.” Ik schrok; veel liever wist ik het niet.

„Ik moet het eens tegen één mens vertellen. En jij bent m'n beste vriend.”

Hij lag omhoog te staren. De woorden kwamen stil over z'n lippen. Moeite om ze te uiten had hij niet meer. 't Was alsof er weer rust in z'n ziel was gekomen.

„M'n ouders behoorden tot de landverhuizers, die in 1848 onder aanvoering van Ds Van Raalte naar Amerika waren getrokken.

In Nederland hadden we het niet slecht, ik mocht zelfs studeren, het plan was, dat ik predikant zou worden.

Maar we behoorden tot de Afscheidenen en allengs werd



die mensen het leven ondraaglijk gemaakt, je kunt gerust spreken over een geloofsvervolging. Velen vatten dan ook het plan op, om het land te verlaten. Zeker driemaal per week kwamen er mensen bij ons praten over de moeiten en zorgen, die ze te doorstaan hadden. 't Waren meest arme stakkers, die alle dagen de honger in de ogen keken. Maar ook bij ons thuis werd het veel krapper: de mensen schenen allemaal een afkeer te hebben van die Afgescheidenen, en m'n vader, die een beste kruidenierswinkel had, zag z'n zaak verlopen.

Als ik bij zo'n samenkomst aan huis zat te luisteren naar al de ellende en de boosheid, die de stumpers te verduren hadden, was ik vast overtuigd, dat dit kleine kuddeke het echte volk van God was, dat leefde te midden van een slechte, door de satan bezeten wereld, en vast geloofde ik, dat God hen zou uitvoeren in de ruimte.

Amerika! Och, die naam Amerika!

Hoe vaak heb ik hem horen noemen als het Beloofde Land! Toen we dan ook sloop gingen, beschouwde ik de oceaan als de Rode Zee en Ds Van Raalte als een tweede Mozes.

Maar ach, wat is het geloof van die landverhuizers op de proef gesteld! De reis op zichzelf was al verschrikkelijk, meerderen stierven onderweg, maar Amerika, het doel van de pelgrimstocht, bleek bovendien een volkomen misrekening te wezen.

We vestigden ons in de staat Michigan. We kwamen daar terecht in een wildernis. De strijd tegen de natuur was bovenmenselijk. Een oerwoud moesten we vellen en de grond tot bouwland maken. We leefden in de grootste armoe, we werkten en zwoegden dagen aaneen. Moeraskoortsen en uitputting sleepten de landverhuizers bij tientallen naar het graf. Maar het waren ongekennd dappere mannen en vrouwen. Ze hielden vol. Ze hakten en zaagden. Ze baden en zongen hun psalmen.

En toch, ze bleven arm. Hun koeien gingen dood van honger. Hun kinderen stierven bij gebrek aan melk. Ik heb gezien, dat er zoveel doden te begraven waren, dat er geen kisten genoeg waren, en de gestorvenen in een laken ter aarde werden besteld. Maar . . . ze werkten, ze baden, ze zongen hun psalmen.

Anders stond het er bij mij voor.

Langzaam begon ongeloof aan m'n ziel te knagen.

Ik was toen vijftien jaar.

In het begin had ik diep medelijden met de arme stakkers. Als ze bij elkaar zaten en over het oude vaderland praatten, scheen het of er heimwee in hun stemmen klonk. En in het zingen van hun psalmen vooral. De eerste dorpjes, die ze in Michigan stichtten, noemden ze Holland, Zeeland, Friesland. Ach, nog zo kort geleden waren ze het oude land ontvlucht,

en nu reeds begon er een stralenkrans om dat plekje, dat dierbaar plekje te komen.

Waarom. . . . ?

De vragen begonnen bij me op te komen.

Ik zag Van Raalte lopen, bleek, uitgemergeld, wanhopig.

Zorgde God. . . . ?

Hoe langer hoe meer begon Amerika me tegen te staan.

Een enkele keer waagde ik het tegen m'n ouders over m'n gevoelens te spreken. Maar vader was dan diep verontwaardigd, en moeder schrok van m'n opmerkingen.

Dus verwerkte ik m'n moeilijkheden alleen.

Ik begon de landverhuizers grote sufferds te vinden. M'n medelijden ging over in wrevel. Als ik hen 's Zondags hun psalmen hoorde zingen, had ik lust om honend te lachen.

Ach, laat ik over die droeve dagen, toen er een kloof kwam tussen m'n lieve ouders en mij, niet te lang praten.

Toen ik achttien was, had ik volslagen gebroken met het oude geloof.

En Michigan was ik volkomen beu.

Ik zei tegen m'n ouders, dat ik in de stad wilde gaan werken. M'n vader verbood het me kort en goed.

„En waarom zal ik niet gaan naar daar, waar het beter is?” vroeg ik.

„Omdat ik je onder m'n hoede wil houden,” zei vader, „je bent nu een opstandige, we hopen onder Gods zegen je nog tot andere gedachten te kunnen brengen.”

Ik zweeg en bleef. Maar maakte m'n plannen.

Op een dag, toen ik alleen thuis was, vulde ik een rugzak met het allernodigste en ging.

Maar buiten het dorp kwam ik m'n moeder tegen. Ze begreep dadelijk wat er aan de hand was en trad me in de weg.

„Wat ga je doen, Jaap?” vroeg ze.

„De wereld in,” antwoordde ik bits.

„In de naam van God, ik laat je niet gaan,” kreet ze.
Ik snoof minachtend en wilde haar zonder verder een woord
te spreken voorbijgaan. Maar ze greep me bij m'n arm.
Toen is het gebeurd.
Ik heb haar van me afgeslingerd.
Ze viel op de grond.
En ik. . . .
Heer in de Hemel, hoe is het mogelijk?
Ik ging door. . . .
Eén blik wierp ik nog op haar, alleen om te zien, of ze op me
af zou stormen.
Ze bleef liggen.
Haar gezicht stond zo pijnlijk verwonderd. . . .”
De schoolmeester zweeg.
„Ik heb haar niet weergezien,” hervatte hij na een poos. „En
m'n vader ook niet. Ik ben zeeman geworden. Ik heb ge-
zworven, de wereld rond. Ik heb leren drinken. Ik heb ergens
gevochten, en een half jaar in de gevangenis gezeten.
Toen nam ik me voor m'n leven te beteren.
Ik ging weer varen. De eerstvolgende keer, dat ik in Amerika
kwam, zocht ik Michigan op. Moeder was dood, en vader
vertrokken.
Ik stond geslagen.
Ik ben weer aan de drank geraakt. Nu niet, omdat de los-
bandigheid me aantrok, maar om te vergeten.
In een dronkemansbui heb ik met een agent van politie ge-
vochten. Ik sloeg de man neer en vluchtte.
In de gevangenis wilde ik nooit weer komen, dus zocht ik
een streek waar ik me schuil kon houden. Die vond ik in de
wildernis achter Green Bay.
Hier ben ik jager geworden. Hier heb ik later bos gekocht.
Hier heb ik m'n huisje gebouwd.
Hier heeft de politie me niet gevonden.

Maar hier heeft God me gevonden.
Toen ik hier kwam, was ik vijf en twintig. Toen ik m'n knieën
boog, was ik veertig. Wat daartussen gepasseerd is?
Jongen!
Die stilte hier, zie je?
Te luisteren dag aan dag naar de stem van de stilte!
En naar de stem van je eigen hart!
Ten slotte was ik zo zwaar beladen met m'n zonden, dat ik
het niet meer dragen kon.
En bad.
Dat was op een avond zoals drie weken geleden, toen ik je
zei, dat ik weg moest.
De wereld was rood.
De sneeuw gloeide als de rozen.
Toen hoorde ik dat oude woord.
„Al waren uw zonden rood als scharlaken, ze zullen worden
als sneeuw.”
Ik schreide
En ik bad
Toen zongen duizend engelen
Toen zong m'n moeder”
De schoolmeester wachtte achter elke zin.
Het leek nu, of hij uitgesproken was.
Maar even later hervatte hij zacht:
„Ze heeft me vergeven O zeker, ze heeft me vergeven....
Maar dat nooit meer uit haar mond te kunnen horen, jongen!”

XVIII DE REIS

De schoolmeester genas. En snel nu.
't Was nog dik winter, toen hij de lessen hervatte, en tegen het voorjaar was hij weer de oude.
Op een dag zei hij: „Als 't voorjaar wordt, ga ik een grote reis maken.”
„Ach,” zei ik, „je loopt altijd weg.”
„Vind je dat vervelend, Kees?” vroeg hij zacht, en er lag iets vaderlijks in z'n stem.
„Ja,” zei ik, „ik heb veel liever, dat je bij ons blijft. Waar wil je nu weer heen?”
„Ik denk naar Milwaukee, misschien naar Chicago,” zei hij.
„Te voet?” schrok ik.
„Ja,” knikte hij.
„Da's veel te ver voor je. Zestig jaar, en dan zo'n reis alleen.” Toen lachte hij me vierkant uit.
„Toch is het zo,” hield ik vol.
„Nou, als je dan ongerust bent over die ouwe stakker, ga dan mee,” lachte hij.
„Ga nou,” zei ik.
„Zou je niet willen?”
„Ja natuurlijk, maar hoe kan dat nou!”
„Nee, da's al te gek,” gaf hij toe.
„Ja, en alleen gaan is nog gekker,” zei ik, „dus blijf maar hier, hoor.”
„Ja, als ik niet mag,” zei hij gelaten.
Ik begreep, dat hij er de spot mee dreef, maar hoopte, dat hij er niet op zou terugkomen.

De volgende dag zei hij: „Nou Kees, ik heb er eens met je vader over gepraat.”

„Over wat?”

„Over onze reis naar het Zuiden, en die vindt het goed.”

„Hè?” schrok ik.

„We gaan naar 't Zuiden. Ga je boeltje maar pakken, want als 't voorjaar invalt, verdwijn ik, en dat kan over enkele dagen wel zijn.”

Hij liet me verbouwereerd staan.

Twee weken later gingen we. Nagewuifd door de hele nederzetting.

't Ging op Green Bay aan. Daar sliepen we die nacht.

De volgende morgen nam hij me mee door de straten. We kwamen bij een gebouw, waar we binnengingen. Welk soort gebouw het was, drong niet goed tot me door. Tot we voor een loket stonden, en ik hem hoorde zeggen: „Twee kaartjes naar Milwaukee.”

Wat gaat-ie nou doen? dacht ik verward.

„Wat ga je nou doen?” vroeg ik.

Hij gaf geen antwoord, betaalde de kaartjes, en gaf er mij een.

„Schoolmeester?”

„Kees!”

„Wat, wat. . . . wat?”

„We zouden toch naar Milwaukee?”

„Ja, maar ik dacht: te voet.”

„O, had je dat liever gedaan?”

„Nee, welnee, maar. . . . nou ja, dat was ook goed geweest, maar. . . .”

Hij sloeg me op m'n schouder en lachte.

En zo reisden we naar Milwaukee. We aten er, we bekeken de stad, we sliepen er.

Maar toen begon er toch werkelijk een voetreis. En geen

kleintje. We zijn gelopen van Milwaukee naar Sheboygan. Hoeveel dagen we er over gedaan hebben, weet ik niet. We zwierven maar. We liepen een uur, we rustten er twee. We trokken van dorp tot dorp, kriskras door het landschap. Als zigeuners, die geen ander doel hadden, dan te zwerven. In de dalen zagen we op naar de heuveltoppen. Op een heuveltop keken we neer in het dal.

We sliepen in dorpsherbergen of bij farmers. En in de lichte morgen trokken we verder. Naar het land achter de horizon. En de schoolmeester vertelde over de geschiedenis van Wisconsin, over de Roodhuiden, over de landverhuizers.

Bij tientallen farmers gingen we de werf op. We dronken er koffie en aten mee van de middag- of avonddis. En overall informeerde de schoolmeester naar de kwaliteit van de grond, naar de welvaart van de boeren. 't Was verwonderlijk, hoe hij zich in een ogenblik tijds bij iedereen thuis voelde. Hij zat daar achter de kachel te praten en te roken, of hij geen plan maakte, daar ooit weer vandaan te gaan. Maar na een uur, na een halve dag gingen we, de verten tegemoet.

Tot we op een dag op een heuvelrug stonden, en. . . . Ik keek, en keek.

„Maar schoolmeester, hier hebben we gewoond,” riep ik.

„Was het hier, jongen?” vroeg hij glimlachend.

„Ja man, kijk! Ginds ligt het bos waar we hout kaptten. Daarachter moet onze farm liggen. En kijk, die farm ginds met die rooie schuur, dat is De Geer. Daar hielden we 's Zondags kerk.”

M'n hart ging open. 't Was of ik op m'n geboortegrond staarde.

„Dan gaan we eerst naar De Geer,” zei de schoolmeester.

Dat was een weerzien! We praatten over m'n ouders. We haalden allerlei gebeurtenissen op. En ik vertelde van onze armoe ginds in het Noorden, over de zandgrond en de zuring,

over de oogst, over het bos en de jacht, de herten en de beren. De Geer zat maar te luisteren en schudde het hoofd.

„Jullie had hier nooit weg moeten gaan,” zei hij eindelijk, „’t is uitgekomen zoals ik gedacht heb, die slimme praatjesmaker van een agent heeft jullie beetgenomen.”

We bleven drie dagen bij De Geer. De schoolmeester scheen er niet uitgepraat te raken. Ook ging hij enkele malen met De Geer een bezoekje brengen bij andere farmers.

Zelf zwierf ik intussen het dal door van de ene oude kennis naar de andere. Ik genoot ontzaglijk.

Het Zuiden! Ik zag toen voor het eerst hoe mooi het was, hoe goed de mensen er waren, hoe vriendelijk de farms.

Toen we de morgen van de vierde dag op de heuvel stonden, gereed om af te dalen, keek ik nog eens om, spijtig.

De schoolmeester zag het.

„Een goed land hier, hè jongen?” zei hij.

„Ja,” knikte ik.

De verdere weg zeiden we slechts een spaarzaam woord. Pas toen we Sheboygan naderden, drong het tot me door, dat ook de schoolmeester al die tijd zwijgzaam was geweest. Waarom was hij zo stil? We stonden voor het loket in het station.

„Twee kaartjes Milwaukee,” zei hij.

„Green Bay,” fluisterde ik; hij vergiste zich.

Hij glimlachte.

„Milwaukee, jongen,” zei hij.

Ik keek vragend.

„Milwaukee, en dan per boot naar Michigan.”

„Michigan?”

„Naar Holland-Michigan, waar ik eens kind was, en naar Zeeland-Michigan, waar. . . . Enfin, je zult wel zien.”

We volbrachten de reis.

„Kees, jongen,” zei de schoolmeester, toen we Holland naderden, „ik heb naar je gebabbel in Wisconsin geluisterd;

toen liepen we door jouw oude woonstreek. En je hebt genoten daar. Lachende heb je honderd en één dingen opgehaald, en lachende heb je ze weer meegemaakt. Dank God daarvoor. Met mij is het anders. We komen nu in de streek, waar ik heb gewoond.”

Dat is geen vrolijke tocht geworden.

We hebben Holland gezien: een flink welvarend dorp.

„Ze hebben geloofd in hun werk en in God, heb ik je gezegd, hè jongen?” zei de schoolmeester.

„Ja,” knikte ik.

„Ze hebben gebeden en psalmen gezongen.”

„Ja,” knikte ik.

„Ze hebben gelijk gehad, de oude landverhuizers, zie de vruchten van hun werk. Amerika heeft veel aan ze te danken. Een dapper volk! Een godvruchtig volk.”

We gingen naar Zeeland, een klein maar knus dorp.

We kwamen bij een grasveld. Roerloos stil was het er. Het lag daar zo vreemd-rustig onder de hoge bomen. De voorjaarszon speelde door de kruinen, en op het jonge gras wemelden schaduwvlekken.

Op het veld verrees een gedenknaald; er stonden namen op, zag ik al van ver.

De schoolmeester bracht me er heen. En ik las:

„Hier hebben we onze eerste doden begraven. 1848—1857.”

„De landverhuizers?” vroeg ik zacht.

Dé schoolmeester knikte.

Ik las de namen.

Veel Hollandse namen.

De schoolmeester wees er zwijgend een aan.

De naam van een vrouw.

Ik keek hem aan.

Hij zag lijkbleek.

Ik begreep . . .



XIX TERUG

We keerden terug naar 't Noorden.
De sneeuw, die, toen we vertrokken naar het Zuiden, begon te smelten, was nu verdwenen. Alleen op schaduwplekken zag men ze nog liggen, kleine vuilwitte hoopjes.
We liepen de lange weg van Green Bay naar huis door de gore velden. Bijna zwart was de aarde. Ze lag daar te wach-

ten op de warmte van de zon. Straks zouden hier en ginds en overal de groene sprietjes opschieten. Dan zou ook de streek van Green Bay een fris en vrolijk kleed aantrekken. Maar als dan de zon hoger rees, zou weer verdorren al wat groen was, behalve de zuring, de roodbruine zuring.

Ai, hoe haatte ik dit land!

Straks als we thuiskwamen, zouden de mannen al bezig zijn met het nazien van de landbouwwerktuigen; de ploegijzers zouden geslepen worden, en vier kerels zouden over het land lopen, met grote stappen. Achter de ploeg, achter de eg. En ze zouden de grond gereedmaken voor drie kinderen om er in te wieden, te kruipen, te zuchten. En Tannekes nagels zouden splijten en bloeden. En alle dagen zou de trein rijden naar Sheboygan. En alle dagen zou ik denken wat eens een kindermondje riep: „Trein, trein. . . .! neem ons mee naar Sheboygan!”

Ik had het Zuiden gezien. Daar was nu alles al groen. Daar lagen de mooie farms. Daar woonden de mensen. En hier!

Ik praatte er maar niet over tegen de schoolmeester, hij hield van dit land. Hoe was 't mogelijk!

We naderden de blokhuisen. En was het niet precies, zoals ik gedacht had? Ik hoorde een slijpsteen piepen en gieren.

„Bah!” zei ik hardop.

„Verwend op reis?” vroeg de schoolmeester, die me direct begreep. Er was een spotlachje om z'n mond.

„Schoolmeester, dat land hier!”

„Wat, jongen?”

„Dat vreselijke land hier!”

„Je hebt gelijk, jongen.”

We waren bij ons huis gekomen. Moeder kwam naar buiten lopen.

„Dag, Kees, dag, jongen, dag, m'n jongen.”

En vader kwam lachend aanzetten.

En oom Gert zwaaide met de ploegschaar.

En Toos en Tanneke riepen luid.

Ik was omgeven door hen die ik liefhad. De warmte van hen die je liefhebben, kan ook aan 't Noorden nog een glans geven.

Op dat ogenblik had ik er vrede mee, daar in 't Noorden maar weer te beginnen. Met al die goede mensen samen de strijd aan te binden tegen de stugge grond. Maar 't was niet nodig. Die avond verzamelde de schoolmeester de hele groep rond zich. Ze keken allemaal glunder, want ze verwachtten een smeug reisverhaal: hij was een gezellig verteller.

Hij begon.

„En . . . , de ploegschaar is alweer geslepen, Gert?”

„Jawel hoor,” lachte oom.

„En jullie gaat weer met z'n allen aanvallen op de grauwe zandgrond van 't Noorden?”

„Jawel hoor,” lachte Peters.

„Kranige lui,” prees hij.

Ze glimlachten maar eens.

„En wat dachten jullie er dit jaar uit te halen?”

„Och, allicht een schoof meer dan 't vorig jaar,” meende Van Buren.

„Als het deze zomer elke week regent, Van Buren, dan kun je er misschien wat van trekken. Maar anders zal het hetzelfde zijn als verleden jaar, mensen.”

Ze keken elkaar eens aan. Had de schoolmeester niets anders te vertellen dan deze ontmoedigende praatjes?

„Je steekt ons wel een hart onder de riem, hoor,” zei vrouw Van Buren.

„Ja, mensen, maar wat kan ik anders zeggen? Woon ik hier dertig jaar of niet? Heb ik ze niet zien komen, de farmers, net als jullie? Die beetgenomen waren met mooie beloften, net als jullie? En heb ik ze niet zien zwoegen en ploeteren des

zomers? En 's winters armoe zien lijden? En heb ik ze niet zien gaan, de een na een jaar, de ander na twee of drie jaar? Allemaal armer dan ze gekomen waren? Waar heb ik m'n naam „de schoolmeester” vandaan? Anders dan van het les geven aan de kinders van de boertjes? Alleen maar om ze 's winters wat nuttig bezig te houden en ze de honger te doen vergeten, de stakkers. Mensen, ik kan jullie zo twintig, dertig namen noemen van lui, die hier gekomen zijn en weer gegaan.”

Er viel een stilte in de kamer. Ontmoediging, boosheid lag op de gezichten.

„Waarom heb je ons dat niet eerder verteld?” vroeg oom.

„Verleden jaar zeker, toen jullie hier kwamen. Dan zou je op de praatjes van een vreemde snoeshaan zo direct rechtsomkeert hebben gemaakt zeker? Nee, nú moet ik het zeggen, nu je opnieuw je aan het dwaze, vruchteloze werk wilt gaan geven. Nú, nu ik voor jullie allemaal wat beters weet.”

„Hè?” riepen vijf, zes stemmen tegelijk.

Sommigen keken ongelovig, anderen glimlachten.

En toen kwam het verhaal van onze voetreis van Milwaukee naar Sheboygan. Van de bezoeken bij farmers, van z'n gesprekken en ervaringen.

„En nu mijn kijk op de zaak,” eindigde hij. „Jullie laat hier doodeenvoudig de boel in de steek. Wat je er aan verliest, verlies je, afgelopen. Je gaat allemaal in dienst bij farmers in het Zuiden. Ik kan jullie allen een plaats aanbieden. En een goede plaats. Daar werk je twee, drie jaar. Je verdient wat geld. Ik verkoop hier je spulletje, dat geeft ook een sommetje, maar 't zal klein zijn, dat zeg ik je van te voren. Zo, dan heb je een handvol dollars. Intussen kijk je uit naar een farm ginds. Je weet zelf wel, dat de farmers in Amerika om een haverklap verhuizen, geregeld komen er farms vrij. Welnu, als je drie, zeg vijf jaar je oren openzet, dan kunnen jullie allemaal een

farm op de kop tikken. En kijk dan uit, dat het een goede is. Ik ben overtuigd, dat als ik over vijf jaar nog eens de reis maak van Milwaukee naar Sheboygan, ik jullie allemaal zal vinden daar als welvarende farmers. En praat er nu maar eens samen over, maar daar behoef ik niet bij te zijn.”

Hij stond op.

„Nee, nee, je moet”

„Gegroet,” lachte hij en verdween.

Ze praatten, ze overwogen, ze lachten. Een avond, een dag.

Nog een avond, nog een dag.

Met en zonder de schoolmeester.

En toen

De terugtocht.

Ha, de terugtocht!

Knal dan, zweepen!

Trek dan, knollen!

Ik wil zelf wel m'n schouder tegen de wagen zetten, als 't maar opschiet!

Vaarwel, gore grond. Vaarwel, vuile zuring. Tannekes vingers zullen niet meer bloeden bij 't wieden. Vaarwel, Noorden!

Vaarwel schoolmeester

Hij stond wijdbeens, leunend tegen z'n stok achter z'n rug.

Alleen.

Hij wuifde met langzame handbeweging.

De schoolmeester.

Alleen weer

M'n vreugde daalde.

Ik liep achter de wagen, keek weer om en wuifde.

„Dag, schoolmeester!” riep ik dan, maar m'n stem stokte.

Op de heuveltop keek ik voor 't laatst om. Hij stond ginds, klein.

Alleen.

De wagen reed de heuvel af.

Het duurde een paar uur, eer ik weer wat in de stemming kwam. Eer ik weer blij was, dat we naar 't Zuiden trokken.

We zijn er aangekomen met nieuwe moed.

O, die landverhuizers!

Altijd nieuwe moed.

Vader kwam in dienst bij De Geer, ikzelf eveneens.

Ha, wat hebben we er gewerkt, wij samen, m'n vader en ik.

En in drukke tijden ook moeder en Toos.

Drie jaar. Toen kocht vader een farm. Dezelfde, waar ik nu woon. Maar het huis was toen oud, en de schuur klein en slecht. Maar we hebben er gewerkt met z'n vieren. Heerlijk gewerkt. We hebben gezaaid en geoogst. Koeien gekocht, telkens eentje er bij.

En na een paar jaar dacht ik: als nu de schoolmeester eens kwam!

Ik schreef hem een brief. Hij moest toch eens komen kijken.

Ik zag dag na dag naar hem uit. Maar hij kwam niet.

Dan op een stormdag in het najaar stond hij daar. Doornat, lachend.

„Echt reisweertje, hè?” spotte hij met zichzelf.

„Schoolmeester,” riep ik, „kom binnen, man.”

Hij kwam binnen.

En hij lachte maar.

We moesten vertellen; hij luisterde zwijgend.

We lieten hem de stal zien en de koeien. De graanberg, die we die winter gingen dorsen. De mais en de aardappels: een mooie oogst.

Hij lachte maar, de schoolmeester.

Ons geluk was het zijne.

Weken bleef hij bij ons. Hij hielp wat in de schuur, knutselde aan de landbouwwerktuigen. Ik was blij hem weer bij me te hebben.

Dan op een dag zou hij een boom vellen. Eerst sleep hij de

bijl vlijmscherp. Toen hief hij hem en hakte. Zwaaide en hakte met de oude drift.

Maar na vijftig, zestig slagen liet hij de bijl zinken. Hij moest rusten. Z'n borst hijgde, en hij hapte naar adem.

Toen zag ik, dat hij oud was, en m'n vader zag het ook.

De volgende dag maakte hij aanstalten om te vertrekken.

„Waarom zou je weggaan?” vroeg vader.

De schoolmeester keek hem aan.

„Je bent een oud man,” zei vader.

De schoolmeester glimlachte een beetje triest.

„Ik ben oud,” zei hij.

„Blijf dan bij ons,” zei vader.

Hij is niet meer weggegaan. Dan die ene keer om z'n spulletje in het Noorden van de hand te doen.

Ik ben meegegaan. Ik heb het Noorden nog eens gezien. Ik schopte eens met m'n voet in de rulle, gore grond. Ik lachte zo'n beetje.

We zijn teruggekeerd. Samen.

Hij is bij ons gebleven, de schoolmeester.

Tot zijn Heiland hem riep.

En zijn moeder hem wenkte.

Toen ging hij.

Glimlachend . . .

En wat zal ik nu nog meer vertellen?

We hadden ons doel bereikt, ja, meer dan dat: een rijk brood op een bloeiende farm.

Ik heb ze weer langs me zien trekken, al degenen met wie ik gewerkt, genoten en geleden heb.

Ik heb er een ganse winter over geschreven. Dat was goed; het gaf me warme gevoelens en grote dank.

Het voorjaar is daar, en het werk roept weer. Maar van ver zie ik het Grote Voorjaar lichten.